

**SBORNÍK
STÁTNÍHO OKRESNÍHO ARCHIVU
VE FRÝDKU - MÍSTKU**

2

2000

OBSAH

Úvodní slovo	... 4
Články:	
<i>Tomáš Adamec:</i> Drama o dvou jednáních aneb Jak se slučovaly a rozlučovaly obce Ostravice, Staré Hamry a Bílá	... 5
<i>Milan Palák:</i> Lokalizace míst spojených s pobytem Vladimíra Vaška – Petra Bezruč v Místku v letech 1891-1893	... 12
<i>Radomír Michna:</i> Počátek a vývoj regionálního ochotnického divadelnictví na Frenštátsku, Brušpersku a Místecku do roku 1945	... 18
<i>Rostislav Vojkovský:</i> Na silnici do Beskyd za první republiky	... 44
<i>Kateřina Lepíková:</i> Jak se u nás kdysi léčilo?	... 52
<i>Alena Matějová:</i> Dr. Rudolf Janda – první předseda MěstNV ve Frýdku-Místku	... 59
<i>Tomáš Adamec:</i> Vzpomínky ruského legionáře Antonína Zelinky z Palkovic	... 62
<i>Olga Mateášová:</i> Listiny města Frýdku	... 78
Zprávy a drobnosti:	
Z nové literatury o regionu	... 85
Výstavy	... 88

Vážení čtenáři,

přicházíme k Vám po roce s dalším číslem našeho sborníku. Domníváme se, že se nám podařilo shromáždit několik zajímavých článků na různá témata z historie našeho regionu, které jsou schopny zaujmout Vaši pozornost. Oproti prvnímu číslu jsme provedli některé změny ve skladbě sborníku, v podstatě se snažíme přiblížit již zaběhnuté formě, s jakou se běžně setkáváme u sborníků jiných archivů či podobných institucí. Doufáme, že tyto změny přivítáte, koneckonců jejich smyslem je právě zvýšení úrovně naší publikace.

DRAMA O DVOU DĚJSTVÍCH

ANEB

JAK SE SLUČOVALY A ROZLUČOVALY OBCE OSTRAVICE, STARÉ HAMRY A BILÁ

Tomáš Adamec

Dne 2. července 1919 se v Ostravici uskutečnily obecní volby. Nové obecní zastupitelstvo se pak sešlo ke své schůzi přesně za měsíc a den, 3. srpna. Kromě toho, že zde členové složili slib do rukou starosty, je tato schůze památná ještě díky jiné záležitosti. Na zasedání byla předložena žádost občanů z revírů Samčanky, Baraní, Bílé, Kavalčanky a Salajky o rozdělení obce na dvě samostatné části podle farností. Žádost přišla od okresního hejtmanství, které tímto vybízelo obecní zastupitelstvo, aby se vyjádřilo, zda s žádostí občanů souhlasí. Při samotném hlasování byly tenkrát pro rozdělení 4 hlasy, proti jich bylo 24. Žádost tedy neuspěla, byly však zahájeny dlouholeté tahanice o to, zda obec rozdělit či nikoliv, a když, tak jak. Začalo drama o dvou jednáních. V tom prvním, zahrnujícím léta 1919-1923, se jednalo o rozdělení obce Ostravice na dvě části, ve druhém (1945-1951) do hry vstoupila i sousední obec Staré Hamry. Podívejme se nyní podrobněji, jak se celá věc vyvíjela.

I. jednání

V roce 1919 byla Ostravice největší obcí místeckého okresu. Její rozloha činila 102, 4 km², délka se blížila 30 kilometrům. Rozkládala se na levém břehu řeky Ostravice od Nové Dědiny až po Horní Bečvu a Slovensko a skládala se z původně dvou samostatných osad Ostravice a Beskydu, které byly sloučeny v roce 1848. Už z výše zmíněných údajů je zřejmé, že úřadování v tak rozsáhlé obci muselo být velmi složité, protože všude bylo daleko. Právě kvůli usnadnění církevní správy došlo v roce 1911 k osamostatnění farnosti na Bílé. A stejné samostatnosti v oblasti politické chtěli dosáhnout iniciátoři žádosti o rozdělení obce.

Podle sčítání lidu z roku 1910 žilo v dolní části obce (tedy v Ostravici) 2345 obyvatel, v horní části (v Beskydu) 787 obyvatel.

Obec samotná se pak dělila na řadu místních částí, revírů. A právě obyvatelé horních revírů podali v roce 1919 žádost o rozdělení. Tenkrát byla oslyšena. Další kolo projednávání této otázky se konalo 11. června 1923 za přítomnosti zástupce zemského úřadu z Brna Eduarda Nopa.

Ostravice na počátku 20. století

Z protokolu, který byl po oné schůzi obecní rady sepsán, se jednání jeví jako velmi zajímavé a můžeme se jen dohadovat, jaký udělalo dojem na radu Nopa, který si patrně musel připadat jako na ochotnickém představení známého divadelního kusu o furiantech.

Úvodem byl přečten protokol z prvního hlasování z 3. srpna 1919, načež rada Nop zahájil na dané téma diskusi. A co se ukázalo. „Člen obecního zastupitelstva Jan Bílek, č. 97, prohlašuje, že podpisy na žádosti nejsou pravé, že jsou falšované. Nato pan rada Nop čte jména podepsaných a pan Bílek prohlašuje, že jeho podpis není pravý, že spis nepodepsal sám. Člen obecního zastupitelstva Hynek Tobola, č. 80, jenž podepsán není, prohlašuje, že o tom aktu neví. Občan Bílek Jan prohlašuje, že vůbec o tom, jak jeho podpis na žádost přišel, neví, a že ani neví, jak k akci přišlo. Náměstek starosty, občan Antonín Košacký prohlašuje, že dle jeho názoru je většina podpisů pravá. Člen obecního zastupitelstva

občan Martin Němec, č. 296 Salajka, prohlašuje k vyzvání, že byl akci přítomen a že podpisy jsou pravé. Totéž prohlašuje radní občan Jan Němec, č. 51. Člen obecního zastupitelstva občan Jan Němec prohlašuje, že o akci neví. Jelikož pan rada zjišťuje, že jeho podpis je pravý, prohlašuje, že mu bylo řečeno, že obec bude rozdělena a Samčanka bude spojena se Starými Hamry, proto podepsal. Člen obecního zastupitelstva občan Hynek Mužík, č. 120, Samčanka, podepsal a praví, že mu bylo správně řečeno, jak bude obec rozdělena. Na dotaz, pro který způsob bude více lidí, prohlašuje, že o tom posudek říci nemůže, ale že jich bude dost i pro rozdělení. Obecní rada Cyril Nykel prohlašuje svůj podpis za nepravý. Podepisuje se. Na dotaz, kdo ho podepsal, praví, že neví. Dle podpisu jeho možno zjistiti, že jeho podpis opravdu není pravý. Podobně i jeho tchán Jan Janošec, č. 146, nemohl žádost podepsati, an psáti vůbec neumí. Na dotaz, kolik lidí by bylo pro rozdělení, praví, že neví a že by bylo nejlépe plebiscitem to zjistiti. Občan Josef Lidák, č. 129, se podepisuje a praví, že o akci nevěděl. Pan rada zjišťuje, že podpis jeho není pravý a Lidák nemůže udati, kdo ho podepsal. Obecní rada občan Jiří Mužík, č. 63 Baraní, prohlašuje, že o akci nevěděl. Člen obecního zastupitelstva občanka Marie Staníková, č. 9 Baraní, prohlašuje, že o akci slyšela, ale že více o tom neví, podepsána není. Člen obecního zastupitelstva občan František Mrkva, č. 93 Baraní, a člen obecního zastupitelstva občan František Charbulák, č. 7, prohlašují na dotaz, zda je pro rozdělení nálada, že nevědí, oni sami jsou proti rozdělení obce...Náměstek starosty občan Antonín Košacký k vyzvání prohlašuje, že je pro rozdělení obce, jak již v roce 1919 hlasoval z důvodů rozumových.“ Ve své řeči uvedl hlavní důvod, proč by obec měla být rozdělena. Okres místecký měl 23 obcí a z nich 22 leželo na téže ploše jako jediná Ostravice. Úřadování je velmi těžkopádné, a to pro obě strany, úřad i občany.

Po skončení poněkud bizarního dohadování, kdo podepsal a kdo podpisy falšoval, se slova ujal opět rada Nop. Zajímalo jej, zda občané Beskydu, od nichž žádost přišla, uhradí náklady rozdělení obce. Tímto dotazem však přítomné zastupitele dokonale zaskočil. Dále jej zajímalo, zda rozdělené obce budou mít dostatek funkcionářů, kteří by je spravovali. Na rozdíl od prvního dotazu,

kdy se odpovědi nedočkal, si nyní mohl vybrat hned ze dvou. Člen obecního zastupitelstva František Mrkva řekl, že ne, občan Martin Němec, že ano.

Pan rada Nop se pak tázal, proč obecní zastupitelstvo hlasovalo v roce 1919 proti návrhu na rozdělení. Následoval další furiantský výjev. Členové z dolní části obce prý tak hlasovali proto, že by tato část musela platit větší přírážky, kdosi se osmělil s názorem, že jim to zakazuje panství. Zazněl i názor, že mladí by byli pro rozdělení, ale staří jsou proti, protože nechápou dosah celé akce. Nakonec se projevila i obava, kterou už dříve nadhodil rada Nop, jestli by se našel dostatek občanů, kteří by mohli zastávat zodpovědné funkce ve správě dvou rozdělených obcí.

Schůze tedy kromě toho, že odhalila bídu myšlení aktérů, nevyřešila nic. Byla ukončena rozhodnutím, aby byl vypracován nový soupis občanů, kteří by byli pro rozdělení. 15. srpna byla opět za přítomnosti rady Nopa celá věc vyřešena konečným hlasováním. Z 18 přítomných členů obecního zastupitelstva hlasovalo pro rozdělení pouze 5 členů, proti jich bylo 13. Obec zůstala jednotná, první jednání skončilo.

Střed obce Staré Hamry – dnes zatopený

II. jednání

Druhé jednání začalo s koncem války v roce 1945. Tehdy se objevil návrh (ne zcela nový, ale poprvé oficiální), aby do procesu rozdělování byla přibrána ještě obec ležící na protějším břehu řeky – Staré Hamry. Obě obce Staré Hamry a Ostravice spolu žily v těsném sousedství oddělené pouze řekou po několik staletí. Vedle úzkých sousedských vztahů mezi nimi panovala i určitá rivalita. Prozatímní národní výbory ustavené 4. května 1945 chtěly otázku vyřešit ustavením společného národního výboru pro dolní Ostravici a dolní Staré Hamry (Hamrovice) s Řečicí a ustavením společného národního výboru pro horní Ostravici a horní Staré Hamry. Tento úmysl byl však zmařen hned na počátku, a to nařízením okresního národního výboru z 8. května o ustavení místních národních výborů podle starých hranic.

Občané Ostravice se však myšlenky na nové katastrální rozdělení nevzdali a na společné schůzi místních národních výborů obou obcí 2. února 1947 odhlasovali všichni přítomní, až na jednoho, aby byla zvolena komise, jež by vypracovala návrh sloučení a následného nového rozloučení obcí. Komise se sešla 15. února v restauraci U Tkáče. Zde však došlo k prvním větším sporům. Zatímco MNV Ostravice jednoznačně požadoval sloučení a nové rozdělení obcí, MNV ve Starých Hamrech nebyl v této otázce zdaleka jednotný. Přesvědčivým důkazem toho, že postoj starohamerských nejenže nebyl k novému návrhu vstřícný, ale spíše naopak, je skutečnost, že už 22. 9. 1946 MNV tento návrh zamítl a ani po roce, v dubnu 1947, se pro něj nenašlo pochopení. Rozhodnutí, které plénum 26. dubna 1947 učinilo, bylo jednomyslně zamítavé. Navíc bylo řečeno, že se tímto problémem MNV ve Starých Hamrech již zabývat nebude.

Dne 12. 7. 1947 se však problém na pořad jednání vrátil. V zápisu ze schůze rady z tohoto dne se praví: *„Nyní byl přečten přípis MNV Ostravice, z 16. 6. 1947 č. j. 1907/47 – žádost obce Ostravice o sloučení z moci úřední. Tento přípis ONV v Místku zaslal zdejšímu MNV k vyjádření. Spis obsahuje 8 bodů, které byly řádek za řádkem projednány a shledáno, že vývody obce Ostravice*

z větší části jsou pomyslné a v mnohém směru neodpovídají pravdě. Byla zavedena rozprava o koncepci přípisu a vývodech a konstatováno, že MNV a občané starohamerští jsou tu pomlouváni, zesměšňováni a uráženi, že ve Starých Hamrech je snaha po spolupráci, ale u Ostravice je tomu opačně a právě svým záporným postojem k veřejnému osvětlení u nádraží ve Starých Hamrech a opravou cesty k mostu u Sepetného ukázala Ostravice, že jsou zde uměle vyvolávány spory a nedorozumění.“ Při následném hlasování všichni přítomní členové rady hlasovali proti sloučení v jednu politickou obec a vyslovili se pro zachování dosavadních obecních hranic.

Zdálo by se tedy, že také výsledkem druhého jednání bude rozhodnutí ponechat vše při starém. Dopadlo to však jinak. Odhodlání ostravických bylo zřejmě mnohem silnější než odpor starohamerských. Zdá se také, že uši státních úředníků na ONV ve Frýdku – Místku či na ZNV v Ostravě byly ochotny naslouchat požadavkům na novou katastrální výměru obcí. Výsledkem pak byla dohoda, na jejímž základě vznikly ne dvě, ale hned tři nové obce.

Rozhodnutím ministerstva vnitra přestala být řeka Ostravice s platností od 1. července 1951 hranicí mezi Starými Hamry a Ostravicí. Území obou obcí bylo sloučeno a znovu rozděleno napříč směrem od východu na západ. Navíc byla od Ostravice oddělena ta část, která již dříve žádala o odloučení a vznikla obec Bílá. Dolní část Starých Hamer (Mazák, Bučkovice, Hamrovce a Kamenec) byla připojena k Ostravici. Naopak od Ostravice byly ke Starým Hamrům přičleněny tyto části: Růžanec, Hutě, Velký, Medvědí, Němčanka, Klubová a Samčanka. Zbývající části původní obce Ostravice (Bílá, Javořinka, Hlavatá, Salajka, Kavalčanky, Konečná – Baraní a Beskyd) vytvořily novou obec Bílou.

O tom, že nová územní úprava obcí nebyla zejména na straně starohamerských občanů zcela bezbolestná, svědčí emotivní kronikářův zápis učiněný hned za informací o novém stavu obcí: „*Úprava hranic stala se proti vůli starohamerských občanů a byla provedena po dlouhém několikaletém průtahu z moci úřední. Zdejší občanstvo po čtyři roky stavělo se proti návrhům MNV v Ostravici,*

z jehož iniciativy k rozdělení celé obce došlo. Byly proti slučování i rozdělování důvody hospodářské, sociální a kulturní, ježto obě sousední obce se vyvíjely po plná tři staletí za odlišných podmínek, hlavně politických. Ostravice na Moravě, Staré Hamry ve Slezsku. Území po levém břehu Ostravice od hranice slovenské až po Frýdlant – Novou Dědinu bylo ve sféře zájmů lesního statku a průmyslu olomouckého arcibiskupství. Většina občanů tohoto území byla hospodářsky závislá na vůli lesního personálu, který v intencích církevních hierarchií v olomoucké kapitule nepřál pokroku. Tato hospodářská závislost se projevovala v politické a kulturní zaostalosti obyvatelstva.. Naproti tomu obyvatelé pravého břehu ve Starých Hamrech byli ve své většině již od znárodnění arcibiskupských lesů těšínské komory a frýdeckého panství uvědomělejší a lidovou správu ovládali už od založení republiky sociální demokraté a smýšlení obyvatelstva bylo pokrokové a socialistické. K větší uvědomělosti občanů přispívala také početná minorita zdejších evangelíků. Tento rozdíl mentality občanů obou obcí po úpravě hranic bude i napříště určovat politickou a kulturní úroveň obyvatelstva...“.

Tolik tedy starohamerský kronikář, tolik k otázce dělení obcí Ostravice, Staré Hamry a Bílá. Můžeme snad jen dodat, že nezávisle na tom, zda to bylo něčím úmyslem, nebo nebylo, já se domnívám, že nikoli, že cílem celého nového dělení obcí bylo skutečně vytvoření smysluplnějších útvarů, Staré Hamry na novou katastrální výměru v konečných důsledcích docela doplatily. Dvacet let po dělení se totiž velká část této nově vytvořené obce ocitla pod vodou – na dně přehrady Šance.

Použité prameny:

SOkA Frýdek - Místek: Kronika obce Ostravice I., II. díl
Kronika obce Staré Hamry II. díl
fond AO Ostravice, Protokoly obecního
zastupitelstva 1894 - 1932
fond MNV Staré Hamry, Zápisy ze schůzí rady MNV
Staré Hamry 1945-1951

**LOKALIZACE MÍST SPOJENÝCH S POBYTEM
VLADIMÍRA VAŠKA-PETRA BEZRUČE V MÍSTKU
V LETECH 1891-1893**

Milan Palák

29. října roku 1891 nastoupil na místeckou poštu čtyřadvacetiletý poštovní asistent Vladimír Vašek z Brna. Stalo se tak podle rozhodnutí tamějšího Ředitelství pošt a telegrafů. V těch chvílích nikdo, ani Vaškovi nadřízení, ani on sám (zejména připomeneme-li si jeho tehdejší podivínsky apatický způsob života) nemohl tušit, že jeho přeložením do Místku dávají podnět k nedlouhé, ale intenzivně prožité tvůrčí pouti, v jejímž cíli bude básnická sbírka *Slezské písně*, klenot českého písemnictví. Vladimír Vašek v Místku zůstal až do 20. září roku 1893, kdy se na vlastní žádost vrátil do Brna...

O životě budoucího básníka v beskydském kraji, o jeho "*přerodu v Petra Bezruče*", byla napsána řada studií a článků. V tomto příspěvku se zaměříme na konkrétní místa spjatá s jeho pobytem a budeme je lokalizovat na mapách historického i dnešního města.

Každý popisovaný objekt je vyznačen na mapě z doby před rokem 1965, tedy před urbanisticky devastující asanační širšího centra Místku, a na mapě z doby novější, na které jsou rozlišeny domy zachované a zbourané.

(V textu je popisován stav objektů v únoru roku 2000.)

A Pošta – ulice U Staré pošty č. 53

Budova bývalé pošty se uchovala v původním základním půdorysu. Během užívání objektu jinými nájemci byly prováděny různé vnitřní stavební úpravy, změnil se i vnější vzhled.

V současnosti jsou v objektu různé kanceláře a výrobní dílny.

B Dům v ulici Pionýrů č. 2135 (původně Císařská č. 24)

Původní dům patřil tkalcovskému mistru (faktorovi) Karlu Bischofovi; v podkrovním pokojíku bylo Vaškovo první místecké

bydliště. Nezůstal zde dlouho; pro neshody s domácím odešel do nového podnájmu na místecké náměstí (D). Dům byl zbourán kolem roku 1975; v období před asanací bylo původní stavení zvýšeno o dvě poschodí.

Na stejném místě dnes stojí modlitebna Svědků Jehovových, novostavba kolem roku 1995.

C Hotel Hrachowetz - ulice U Staré pošty č. 745

Hned po příchodu do Místku uvedl přednosta pošty Jakub Wagner mladého asistenta do společnosti v hotelu naproti pošty (majitel Josef H., v té době starosta Místku). Scházeli se zde zejména místečtí Němci. V hotelu měla své působíště řada německých spolků, hrálo se zde německé divadlo. Vaškovi se zamlouvalo velké množství brněnských německých novin.

Dnes je v domě restaurace Sněhurka.

D Nárožní dům - náměstí Svobody č. 1

Do domu vedle kostela sv. Jakuba se Vladimír Vašek nastěhoval na krátký čas poté, co opustil první podnájem. V přízemí byl hostinec, ve kterém se scházela *"patriotická společnost veteránů, fajermonů a místeckých deutschfreundlichů"* /Joža Vochala/.

Po rekonstrukci v polovině 90. let 20. století je v domě Česká spořitelna, obchody, kanceláře a restaurace.

E Dům č. 35/218, původně na Ostravské ulici

V prosinci 1891 se Vladimír Vašek nastěhoval do svého posledního, časově nejdelšího, podnájmu k řezníku a maloobchodníku Janu Lyskovi.

Ostravská ulice ve své původní trase, až na krátký úsek vyústující z náměstí, neexistuje. Přízemní Lyskův dům s podkrovím byl zbourán asi v roce 1965. Místo lze situovat na zelenou plochu v blízkosti smuteční vrby těsně vedle křižovatky ulic Ostravská a 8. pěšího pluku.

F Hostinec U Deutscherů, původně na Ostravské ulici

Stával nedaleko místeckého náměstí a Vašek jej navštěvoval asi od února 1892. V hostinci se scházela česká společnost.

Přitahovaly jej tam hlavně časopisy a také besední knihovna. Zde se seznámil s bratry Janem a Ondřejem Boleslavem Petrovými, kteří prosluli svou vlasteneckou činností. V. Vašek se členem zde sídlící místecké Občanské besedy stal 14. února 1892.

G Hotel Blatan, dnes ulice Pionýrů

Návštěvy v hotelu Blatan mají na přerod Vladimíra Vaška v Petra Bezruče největší význam. Krátce po seznámení se s bratry Petrovými uvedl jej tam mladší Ondřej. Zde se Vašek setkal s hostinskou Maryčkou Saganovou. Právě ve společnosti Ondřeje B. Petra a Maryčky Saganové se začal zajímat o osud Těšínska a o život v Beskydech. Snad právě tady vyklíčily první podněty pro psaní veršů o Slezsku.

Úpravou urbanistického řešení nemusel být problém objekt hotelu společně s nedotčenou částí ulice při výstavbě místeckého sídliště zachovat. Bohužel zřejmě nikdo neupozornil na význam tohoto místa pro literární historii. Na ploše, kde Blatan stával, je výškový obytný dům.

H Národní hostinec - Antonínovo náměstí č. 61

Hostinec na původním Malém rynečku zůstal zachován. Vašek tam nechodil ani často, ani rád, třebaže to bylo sídlo české společnosti. Dnes hostinec U Antoníčka.

I Hostinec U Žižků – Hlavní třída č. 16

Rušnou společnost v Národním hostinci záhy opustil, aby se přidružil k návštěvníkům tohoto lokálu; jeho majitelem byl Antonín Žižka. Vašek zde měl hledaný klid a také potřebné noviny. Dnes jsou v opraveném domě obchod, antikvariát a byty.

J Dům č. 19 – ulice J. V. Sládka, původně Ostravská ulice

V domě, jehož majitelem byl Georg Russina, měl advokát dr. Jan Petr pronajít byt č. IV ve druhém poschodí. S Vladimírem Vaškem se stýkal jen do smrti bratra Ondřeje. Dnes je opravený dům obydlen, v přízemí jsou obchody.

K Dům č. 41 - náměstí Svobody

V domě bydlel Ondřej Boleslav Petr, jenž se stal Vaškovým průvodcem po Těšínsku a po frýdeckém venkově. Zemřel náhle ještě v době Vaškova místeckého pobytu 27. června 1893.

Po celkové rekonstrukci jsou v domě byty, v přízemí obchody.

Prameny:

SOkA Frýdek-Místek, mapa Místku před rokem 1965

Katastrální úřad Opava, mapa Místku z roku 1990

Biografický slovník Slezska a severní Moravy 7. Ostravská universita 1996

Urbanec, Jiří PhDr.: Petr Bezruč ve Frýdku a Místku. Okr. vlastivědné museum ve Frýdku-Místku 1987

Joža Vochala: Místecký pobyt Vladimíra Vaška 1891 – 1893 a jeho přerod v Petra Bezruče. Opava 1963

Josef Polák: Petr Bezruč. Melantrich. Praha 1977

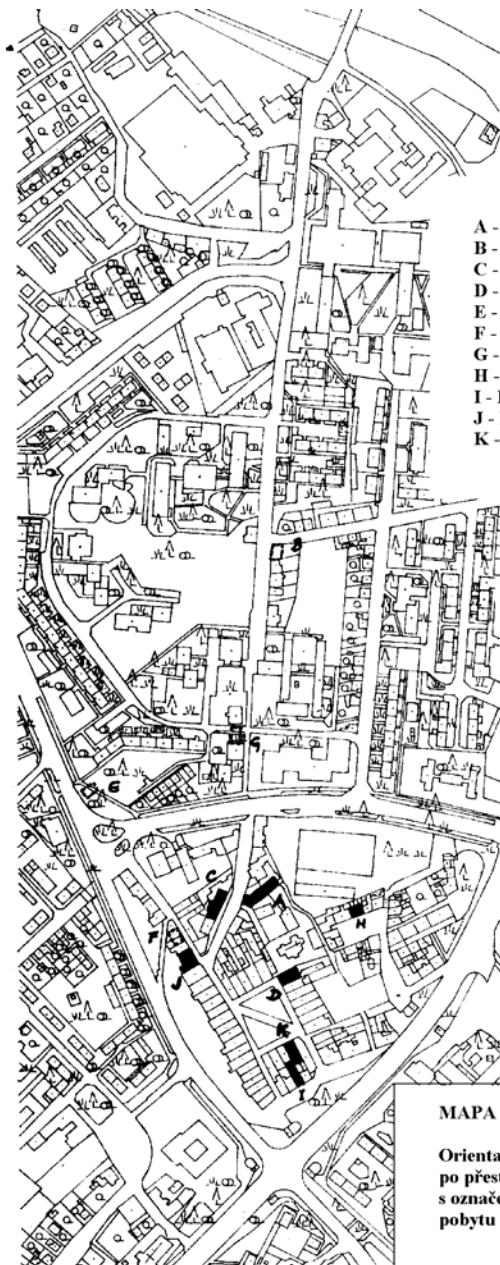
Za pomoc při identifikaci některých domů děkuji panu Václavu Peterovi z Místku.

- A - Pošta
- B - Císařská 24
- C - Hotel Hrachowetz
- D - Nárožní dům na náměstí
- E - Ostravská 218
- F - Hostinec u Deutscherů
- G - Hotel Blatan
- H - Národní hostinec
- I - Hostinec U Žižků
- J - Dům č. 19 na náměstí
- K - Dům č. 41 na náměstí

MAPA č.1

Orientační plán Místku (r.1891) s označenými místy
Bezručova pobytu

- A - Pošta
- B - Cisařská 24
- C - Hotel Hrachowetz
- D - Národní dům na náměstí
- E - Ostravská 218
- F - Hostinec u Deutscherů
- G - Hotel Blatan
- H - Národní hostinec
- I - Hostinec U Žižků
- J - Dům č. 19 na náměstí
- K - Dům č. 41 na náměstí

MAPA č.2

**Orientační plán Místku (r.1970)
po přestavbě města
s označenými místy Bezručova
pobytu**

POČÁTEK A VÝVOJ REGIONÁLNÍHO OCHOTNICKÉHO DIVADELNICTVÍ NA FRENŠTÁTSKU, BRUŠPERSKU A MÍSTECKU

Radomír Michna

Ochotnické divadlo patřilo a patří k tradičním formám kulturních aktivit. Proto mu byla doposud věnována značná pozornost. Většina publikací, laických a odborných studií, věnujících se syntéze vývoje českého ochotnického divadla u nás, klade největší důraz na oblast Čech, a to z pochopitelných důvodů, neboť zde se objevily ochotnické aktivity nejdříve. Ochotníci v první fázi svého vývoje hráli národně a kulturně buditelskou roli. Mnohé ochotnické spolky a sdružení patřily k prvním vlaštovkám českého spolkového života. Úzká sepnatost ochotnického divadla s „národním obrozením“ dává odpověď na značné zpoždění jeho počátku a dalšího vývoje v oblastech Moravy a Slezska. Přesto si i tyto oblasti zaslouží, aby jim byla z hlediska historie ochotnického divadla věnována pozornost. Následující studie se zaměřuje na oblast (dále označováno jako region) Frenštátska, Brušperska a Místecka, správně je vymezena bývalými soudními okresy - frenštátským a místeckým.

Počátky ochotnických aktivit v regionu je nutno hledat ve větších místech – městech a městysích. Zde byly nejdříve utvořeny příhodné národnostní a kulturní podmínky, hlavně díky četným návštěvám kočovných divadelních společností a vzniku občanských besed. Vlna vlastní ochotnické činnosti se šířila postupně z Frenštátu p. Radhoštěm (1836?, 40. léta 19. století), přes Brušperk (1867), Frýdlant n. O. (1881), Paskov (1884) až do Místku (1890). Výjimku tvoří pouze obec Sviadnov, u které první zmínka o divadle pochází již z roku 1880. Tehdy zaslal sviadnovský občan Jan Válek na Okresní hejtmanství v Místku žádost o povolení otevřít ochotnické divadlo v sále zdejšího hostince č.p. 64 („Na Husinci“). Je ale dosti možné, že toto povolení zprostředkoval jen pro některou divadelní společnost.¹

V ostatních sídlech se statutem obce se počátky ochotnických aktivit projevují až od 90. let 19. století.

Ze zjištěných údajů lze vývoj ochotnických aktivit v regionu rozdělit do dvou fází:

1. fáze - počátky a rozvoj v místech se statutem
(do 90. let 19. století) **města a městyse**

2. fáze - počátky a rozvoj v místech se statutem
(od 90. let 19. století) **obce**

Obě fáze se liší i po stránce realizační. Průkopníky ochotnických aktivit v městech a městysích byly téměř výhradně zájmové skupiny lidí, scházející se nepravidelně za účelem uspořádání divadelního představení – *ochotnická sdružení*. Do *samostatných ochotnických spolků* (úředně schválených na základě stanov) se etablovali ochotníci ve Frenštátě p. Radhoštěm (JDO-Jednota div. ochotníků), Brušperku (JDO), Místku (DDO-Družstvo čes. div. ochotníků), později v Bordovicích, Bahně a Fryčovicích. U obou organizačních forem tvoří pořádání divadelních představení a kulturních podniků (zábav apod.) základní náplň jejich existence.

Oproti tomu průkopníky divadelních aktivit v ostatních obcích byly převážně tzv. *čtenářské besedy* (místně různé variace názvů: např. čtenářsko pěvecký spolek, čtenářsko-ochotnický spolek), případně sbory dobrovolných hasičů apod. U těchto spolků již není pořádání divadelních představení základní náplní jejich existence. Divadlo se stává vhodným doplňkem jejich základního poslání, hlavně jako zdroj peněz. Ty jsou například u čtenářských besed investovány do nákupu knih pro nově tvořící se knihovny, u jiných organizací použity na zabezpečení jejich řádného fungování (nákup hasičského vybavení apod.) Toto tvrzení ovšem nelze zobecňovat na všechny obce regionu – v Bordovicích, Staříči, Ostravici a Kozlovicích sehrála prvá představení právě ochotnická sdružení.

Počátkem 20. století výrazně ovlivnily ochotnické divadlo *dramatické odbory* tělovýchovných jednot. Nejdříve TJ Sokol, po roce 1918 Dělnická tělocvičná jednota (DTJ), Jednota čsl. Orla, Jednota proletářské tělovýchovy apod. Zde je divadlo rovněž doplňkem, mnohdy velmi výrazným, jejich hlavního tělovýchovného poslání.

Dobová divadelní kritika místy poukazovala na škodlivost přílišného rozšíření divadelní činnosti. Dramatické odbory ryze neochotnických spolků by měly podle ní pouze vychovávat nové herce pro samostatné ochotnické spolky. Spíše jsou ale jen zbytečnou konkurencí, tříštící divadelní obecenstvo; hrají na malých dostatečně nevybavených jevištích, místo aby se postavilo jedno velké společné. Každý spolek si v §2 svých stanov přímo nebo nepřímo vyhrazuje právo pořádat divadelní představení.²

Aby vynikly různé funkční, organizační, repertoárové aj. odlišnosti, budou nositelé ochotnických aktivit v regionu teoreticky rozděleni typově do následujících kapitol:

1) Samostatná ochotnická sdružení a spolky (jednoty)

První typová skupina organizace ochotnických aktivit je v daném regionu nejdůležitější, neboť právě prvá divadelní představení vzešla z činnosti samostatných sdružení či spolků ochotníků. Zároveň je nejbohatší na dochovaný pramenný materiál. Z těchto důvodů bude této skupině věnována větší pozornost.

Frenštát pod Radhoštěm

Nejstarším střediskem ochotnického divadla v regionu byl Frenštát pod Radhoštěm. Zde se poprvé hrálo české divadlo údajně roku 1836, jak sděluje ve své monografii o městě (1904) místní badatel Jiří Felix. Ochotníci tehdy sehráli dvě divadelní hry: Klicperovu veselohru „Divotvorný klobouk“ a frašku se zpěvy od F. E. Hoppeho „Doktora Fausta domácí čepička aneb Loupežnická krčma v lese“. Hrál se na improvizovaném jevišti na sýpce v prvním poschodí hostince Valentina Ježíška (dům na náměstí č.p. 29).³ Tato Felixova zpráva k roku 1836 ale není doposud ověřitelná z jiných zdrojů. Přesto lze divadelní činnost ve Frenštátě v první polovině 19. století potvrdit, a to z místopisných poznámek Jana Ladeckého. Tyto příspěvky vzniklé především sběrem autentických zpráv (z dotazníkových akcí) dokládají, že se zde hrávalo již v letech 1845-1846.⁴

Další zprávy se váží k roku 1861, kdy byl v Opavském besedníku otištěn příspěvek „z Frenštátu“. Z něj vyplývá, že místní

ochotníci sehráli 25. 8. téhož roku divadelní hru „Volba v Kocourkově“, sepsanou místním rodákem Rudolfem Kallusem⁵. MUDr. Rudolf Kallus (1834-1899) se po svém návratu z lékařských studií roku 1856 zapojil do společenského života města.⁶ Stal se vůdčí osobností a ředitelem frenštátských ochotníků, kteří vystupovali pod různými názvy: ochotnické divadlo, **společnost ochotnická**, ochotnický spolek nebo sbor divadelních ochotníků.⁷ K provedení Kallusovy hry se dále poznamenává: „*Proti provozování tohoto kusu postavily se mnohé, z části nahodilé, z části úmyslné překážky ... Přes to všechno byl kus ten velmi dobře proveden, za což především obezřetné příčinnivosti režiséra, samého to pana spisovatele, a velké horlivosti ochotníků co děkovati máme ... Co se týče kusu samého, jestliť tak zdařilý, že by se i na větším divadle s prospěchem potkal. Účastenství obecnstva bylo veliké, zvláště krásné pohlaví bylo čtne zastoupeno...*“ Při hodnocení hereckých projevů jsou zaznamenána jména prvních ochotníků: Jan Prachař, František Rozmanit, W. Wiesner, Žák, slečny Julie Kostelníková, Matylda Jandová a Emílie Pelikánová. Představení bylo odehráno v místnosti „Na střelnici“. Tyto prostory patřily místnímu německému střeleckému spolku. Ze strany Němců také došlo při představení k menším incidentům: „*Dnes se mohl každý v našem městě přesvědčiti, že se tu příčiněním několika národnilných, obětavých a schopných mužů (hrály i ženy, pozn. autora) národní duch vzmahá ... ač někteří páni měšťané, kteří tak málo šetrnosti k obecnstvu dokázali, že u samého divadla skoro do sedmé hodiny z večera stříleli, jako by se nebyli od poledne až do půl šesté dosti nabouchali.*“⁸

Samotné představení předchází vzniku prvního frenštátského českého spolku Občanské besedy v říjnu 1861. Lze tedy předpokládat, že ochotníci netvořili tehdy spolek, nýbrž jen zájmové sdružení. V torzu archívního materiálu k JDO Frenštát se dochoval zápis ze společné porady divadelních ochotníků „*dle uspořádání divadelních záležitostí*“, jež se konala 5. 3. 1862. Zde byl mimo jiné podán návrh, aby se volil „*ředitel ochotnického divadla a garderobier. Na toto vybídnutí pan Rudolf Kallus jednohlasně a pan Rudolf Lahša většinou hlasů zvoleni byli.*“

Zároveň se ochotníci usnesli darovat zisk z předešlých vystoupení na dobročinné účely, a to na knihovnu zdejší hlavní školy. Co se týče plánů budoucích, „*pan Rudolf Kallus navrhuje, ať společnost vyřkne, jestli dosavadní společnost ochotnická, pozůstávající z oněch údů, kteří při loňských představeních účinkovali, se rozejítí, nebo dále účinkovati má. Jednohlasně uzavřeno, aby dnešní společnost ochotnická se konstituovala a dále účinkovala.*“ Ochotníci též vyslovili přání být členy Občanské besedy. K vyřizování spolkových záležitostí a k jednáním ve jménu společnosti byl zplnomocněn ředitel Rudolf Kallus. Pod zápisem byli podepsaní tyto členové: Emil Kostelník, Karel Kallus, František Ant. Ježíšek, Antonín Rudolf Kallus, Josef Žák, Jan Prachař, Rudolf Kallus (ředitel ochotnického divadla), Antonín Parma st., Antonín Parma ml., František Rozmanit, František Bordovský, Josef Viesner, Viliam Viesner, Rudolf Lahša, Rudolf Petter a Josef Kněsek.⁹

Dalším materiálem k činnosti společnosti, který se dochoval, je žaloba zdejších ochotníků (jménem ředitele R. Kalluse) na Antonína Fojtíka, hostinského „Na střelnici“ „*skrz překážky majetnosti divadelního jeviště*“, napsána 13. 5. 1862. Hostinský Fojtík půjčil jejich jeviště skupině místních německých ochotníků vedených Aloisem Koniakovským k provedení několika her. C.k. okresní soud ve Frenštátě vydal v této věci 27. 12. 1862 rozsudek, v němž nařídil hostinskému Fojtíkovi do tří dnů od jeho obdržení jeviště navrátit a do 14 dnů zaplatit soudní výlohy.¹⁰

Další problémy s německými ochotníky Koniakovského dokládá dopis Rudolfa Kalluse na moravské místodržitelství v Brně z roku 1868. V něm se odvolává proti rozhodnutí frenštátského okresního úřadu z 1. 5., které nepovolilo ochotníkům sehrát tři divadelní hry ve prospěch pomoci na nápravu škod způsobených povodněmi na Moravě. Úřad argumentoval tím, „*že již povolení ve stejné záležitosti p. Ant. Koniakovskému uděleno bylo*“. Českým ochotníkům bylo doporučeno, aby se s Němci spojili, „*neboť druhého divadla není v místě zapotřebí*“. Na obhajobu českých ochotníků v dopise Kallus uvádí mnoho cenných informací o jejich činnosti: Čeští ochotníci působí aktivně již od roku 1860, a to buď „Na střelnici“ nebo „*ve vlastní Aréně*“; některá představení hrají

i v němčině (např. 1867); vystupují „*sotva jednou měsíčně*“ (proto se jim nezdá zbytečná existence dvou divadelních jevišť).¹¹

Přímým pokračovatelem Kallusových ochotníků se stala v 70. letech **Jednota divadelních ochotníků (JDO)**. V archívních materiálech se dochoval originál stanov z listopadu 1875, schválený moravským místodržitelstvím v Brně 23. 12. 1875 č. 32 237, který vypovídá: „*Účelem jednoty této je pěstováním divadelního umění šlechtiti mravy a podporovati ústavy a spolky dobročinné.*“ Prostředky k dosažení tohoto účele: „*Jednota dává ročně troje představení ve prospěch svého divadla a odvádí z ostatních představení polovici případně i celý čistý výnos účelům dobročinným. Za představení však, která mimo Frenštát v okolí dává, odvádí pravidelně celý čistý výnos účelům dobročinným, kromě toho pořádá zábavy a koncerty pro své údy a příznivce.*“ Pod stanovami bylo podepsáno i celé tehdejší vedení spolku – ředitelem JDO byl František Křenek, pokladníkem A. Parma, režisérem A. F. Fialka.¹² Konkrétní příklady dobročinnosti jsou zaznamenány např. roku 1874, kdy bylo darováno národní škole ve Frenštátě 14 zl. a 26. kr. na nákup školních pomůcek; roku 1876 15 zl. a 1877 5 zl. na Společenskou knihovnu. Ochotníci hráli v I. patře domu č.p. 15.¹³

Frenštátští divadelní ochotníci kolem roku 1875

Podrobnější historii obou ochotnických aktivit ve Frenštátě nelze sestavit z důvodu nedostatku archivních pramenů. Posledním záznamem o JDO je dopis okresního hejtmanství v Místku z 10. 3. 1890 Robertu Křenkovi, kde se žádá odevzdání originálu stanov, neboť se v roce 1890 „*shledalo, že spolek JDO ve Frenštátě se rozešel*“.¹⁴

Poté ve Frenštátě do roku 1945 již žádný samostatně ochotnický spolek nevznikl. To ale neznamenalo pokles divadelní činnosti. Naopak divadlo pravidelně hrály jiné frenštátské spolky.

Brušperk

V chronologickém pořadí druhým městem (městysem) regionu s bohatou ochotnickou minulostí je Brušperk. Příмым podnětem k založení ochotnického sdružení (později jednoty) byly návštěvy německých kočovných společností. Vzpomínky brušperského rodáka Františka Poláška (1848-1925, učitel, národní buditel) popisují působení německé divadelní společnosti Mistelbacherovy o Velikonocích 1864. Byla to údajně společnost „*nepěkné pověsti se zchátralými vybledlými kulisami a ošuntělými dekoracemi*“. Hrála v hostinci „U Balcara“, neměla však příliš velké zisky, neboť „*honorace bylo málo a obyčejní lidé neměli na to peníze*“. Hudbu o přestávkách a při hře jim obstarávali místní hudebníci v čele s rektorem Foltasem (v této skupině i F. Polášek). Při jedné hře se zpěvy vsunul ředitel společnosti do závěrečného aktu kuplet „Der Böhme in Wien“ (Čech ve Vídni). Text kupletu hrubě zesměšňoval Čechy a českou řeč. Hudebníci chvíli hráli, poté se rektor Foltas „*zaposlouchal do textu a uvědomiv si urážky, strašně zrudnul ve tváři, divoce koulel očima – pojednou vstal – položil housle na židli a kvapně odešel ze sálu*“. Za ním následovali i ostatní hudebníci. Polášek dále pokračuje: „*z jeviště se ozvalo syčení, několik pánů (místní německá honorace, pozn. autora) z předních sedadel dalo nevoli hudebníkům*“. Druhý den se hrálo znovu, ale s jinými hudebníky. Návštěva byla nevalná, proto společnost raději putovala na další štaci (do Frýdku).

Celá událost podle Poláška ale tímto neskončila. Večer se o zmíněném představení živě debatovalo v hostinci „U Vitekera“. Přišel zde i Foltas s hudebníky. Hosté měli různé názory. Rektor

Foltas na svou obhajobu řekl: „*Pánové, jací bychom to byli vlastenci, kdybychom si dali od takových lidiček nadávat?*“. Někdo namítl, „*že si dělali posměšky nem z Čechův ! My sme su Moravci a ni Češi.*“ Rehtor si poté vzal na delší dobu slovo a vysvětlil dotyčným, že „*tak i my jsme Češi, a to moravští...A kdo se českému jazyku posmívá, uráží tím i nás*“. Za tuto řeč sklidil od přítomných potlesk. Celou náladu podtrhl zpěv vlasteneckých písní (Hej, Slované; Kde domov můj; Slovan jsem já a Slovan budu). V této atmosféře se zrodila myšlenka organizovat v Brušperku vlastní česká ochotnická představení.¹⁵ Na její realizaci si ovšem museli místní občané počkat až do července 1867.

Prameny k počátkům těchto divadelních aktivit jsou oproti Frenštátu bohaté. Jedná se o přímé či zprostředkované zprávy samotných ochotníků. Nejcennějším pramenem je Památník ochotnického divadla a Jednoty divadelních ochotníků v Brušperku sepsaný a vydaný roku 1897 Josefem a Františkem Špačkovými. Dalšími prameny jsou vzpomínky dvou hlavních organizátorů prvního představení: již zmíněného Františka Poláška a také Františka Pinkavy (1845-1907, kněz, vlastenecký pracovník a moravský buditel), jenž ve své monografii obce sepsané roku 1869 k 600. výročí jejího založení věnoval kapitulu i ochotnickému divadlu.

Návštěvy pěveckých jednot z Příbora a Moravské Ostravy podnítl Poláška v březnu 1867 k sestavení místního pěveckého sdružení, skládajícího se z 20 mladíků. Pěvci cvičili ve škole v budově radnice a poprvé vystoupili na veřejnosti 5. července 1867 s pěvecko-deklamatorní a taneční zábavou. Několik mladíků přislíbilo účinkovat i na divadle, které tehdy Polášek s Pinkavou připravovali. Koncem června přivezl student F. Pinkava ze svých studií v Praze již rozepsané úlohy hry „Petr Čapek“. Její realizace se neobešla bez problémů. První nastal při obsazování ženských rolí, neboť v té době panovaly u žen velké předsudky vůči divadlu. Když se jej podařilo částečně vyřešit, uskutečnila se první čtená zkouška v bytě učitele Poláška. Tady vyvstal problém další, a to nečeský přízvuk. Ochotníci proto museli svou jevištní mluvu pilně nazkoušet.¹⁶

Složitou otázkou bylo i hmotné zabezpečení prvního představení. Jako finanční základ posloužila vydlužená částka 15 zl. Podle vzpomínek stolaře F. Jurka dřevo na jeviště z části zapůjčilo, z části darovalo obecní představenstvo. Veškerou práci obstarávali členové ochotnického sdružení ve vlastní režii. Pod vedením stolaře Jurka zbudovali nové jeviště; F. Polášek, F. Tobola a F. Frýdecký malovali dekorace a oponu, na kterou namalovali pohled na Brušperk z jihozápadní strany.¹⁷

První ochotnické představení v Brušperku je datováno k 28. 7. 1867 – hra „Petr Čapek“ pod režijním vedením Fr. Poláška. Místo jeho konání je sporné. R. Hill tvrdí, že bylo odehráno v místnosti „U Nováka“ (č.p. 36), jakož i následující ochotnická představení, a shlédla je necelá stovka lidí. Pinkava naproti tomu uvádí, že se ochotníci přestěhovali k Novákovi až po prvním představení.¹⁸ Nesporná jsou jména prvních účinkujících: Josef Viteker (v titulní roli), Vilém Kánský, Fr. Tobola, Lud. Seltenreich, Anna Winklerová, Marie Dvorská, Fr. Jurek a Fr. Pinkava.¹⁹

Tím bylo v Brušperku odstartováno období bohaté divadelní činnosti. Do konce roku 1867 byla odehrána ještě dvě představení. Při prvním si publikum vyžádalo přidavek ve formě reprízy hry „Petr Čapek“.²⁰ Vedle mravních předsudků místních mravokárců a „neuvědomělých“ lidí (odpor vůči „*jakýmkoli novotám*“) museli ochotníci překonávat i finanční těžkosti. Příjem všech tří představení nepokryl výdaje, neboť se značná část zisku dávala na dobročinné účely (na školní potřeby, na sirotky zasypaných ostravských horníků apod.) V důsledku osobních sporů a neshod uvnitř souboru činnost v druhé polovině roku 1867 stagnovala, ale ne na dlouho. 20. 1. 1868 bylo uvedeno další představení.²¹

Neustále se objevovaly nepříznivé ohlasy na divadelní činnost. Osobní revnivost dospěla tak daleko, že mnozí přispěvatelé na jeviště si začali své příspěvky vynucovat zpět, až musela zakročít městská rada.

Nepříznivá situace se změnila po příchodu kooperátora Františka Viceníka v srpnu 1868. Tento uvědomělý kněz chápal význam ochotnického divadla v obrozovacím procesu. Sám se stal horlivým podporovatelem místních ochotníků a tím výrazně pomohl odstranit nelibost některých kruhů vůči divadlu.²² Koncem

roku 1868 následovala další menší přestávka v činnosti zapříčiněna stavbou nového jeviště, neboť dosavadní bylo stavěno dosti improvizovaně a na uvedení větších divadelních kusů nepostačovalo.

Nové jeviště bylo slavnostně otevřeno 29. 3. 1869 hrou „Doktora Fausta domácí čepička“. V následujícím období ochotníci hrávali často společně se studenty. Vůdčí osobností souboru se stal mladík František Tobola. Rudolf Hill jej charakterizuje jako „všuměla, který dělal vše: režíroval, hrál hlavní úlohy, zpíval, deklamoval, maloval dekorace a kulisy, skládal verše a divadelní kuplety“.²³ Napsal i divadelní hru „Chtěl být poslancem“, kterou brušperští ochotníci sehráli roku 1870. Při oslavách 600 let založení městečka byl slavnostně uveden 19. 9. 1869 R. Kneisla „Chudý písničkář“.

Krátce poté bylo město postiženo ničivým požárem. Rovněž ochotníci chtěli přispět na náhradu škod, a to výtěžkem ze dvou představení ve Staré Bělé v únoru 1870. Při prvním představení došlo k zajímavé události, již zaznamenal Josef Vantuch: „Tenkrát v Bělé panovala roztržka mezi kněžími, i mnohými sedláky, a bohatým rolníkem Rokytou, který pro své děti vydržoval zvláštního učitele, žida a Němce, a taktéž jiné děti byly k Rokytovi posílány. Tu záležitost uslyšel Tobola, rýmy a nápěvem opatřil a hned v prvním jednání na jevišti zazpíval ... Seděl jsem u pokladny a pozoroval účinek zpěvu na obecenstvo. Rokyta měnil barvu, protirokytenci tleskali. Rokyta se zvedl a z hlediště zavolal: ‚Za čtrnáct dnů se uvidíme u soudu v Ostravě‘ a u veliké zlosti vyšel ke dveřím.“²⁴ Ze strachu před trestním řízením byly zničeny veškeré zápisy v zápisních knihách od konce listopadu 1868.²⁵

Za celé období působení ochotnického sdružení (1867-1871) bylo odehráno celkem 23 představení. Jednalo se především o hry lehčího rázu – frašky, veselohry, sólové výstupy a dramatické žerty.

Dosavadní ochotníci tvořili pouze volné sdružení, které nemělo žádné úřední oprávnění. Rudolf Hill ve svých vzpomínkách mluví o „padoušství okresního hejtmana Czibulky a šikany ze strany jeho orgánů a četníků“.²⁶ Hill společně s Tobolou a dalšími nadšenými ochotníky se rozhodl, že vytvoří samostatný ochotnický spolek

na základě stanov. K tomuto rozhodnutí výrazně přispěla i návštěva divadelní společnosti bratří Muškových. Místní divadelní nadšenci se od profesionálních herců leccemus přiučili a od herce J. L. Turnovského získali cenné rady k vypracování stanov a k dalším úředním náležitostem. 8. 4. 1872 byla finální podoba stanov zaslána na moravské místodržitelství do Brna ke schválení. Ale již před tím, 10. 3., nově seskupení ochotníci sehráli svou první hru – Raupachovu frašku „Duch času“ a 1. 4. Benedixovu činohru „Patriarcha Jakub“. V nově tvořícím se spolku pokračovala ve své ochotnické činnosti řada členů dřívějšího divadelního sdružení: F. Tobola, F. Cigánek, R. Hill, V. Kánský, sl. Dvorská (provdaná Vašicová) aj. Mezi nimi se ale objevila i nová jména: R. Doležil, E. Kánský, sl. F. Štalmachová aj.²⁷

Při třetím představení – Tylův „Strakonický dudák“ – Tobola a Josef Dvorský zpívali extemporované politické vložky v některých písních, sepsané F. Tobolou. Na základě udání četníků bylo proti souboru zahájeno trestní líčení. Všech 30 účinkujících se muselo dostavit k výslechu na Okresní soud do Místku. Obvinění byli oba zpěváci. J. Dvorský ovšem během vleklého soudního líčení zemřel, čehož Tobolův obhájce využil a svedl veškerou zodpovědnost na něho. F. Tobola byl poté u hlavního přeličení u C.k. krajského soudu v Novém Jičíně zproštěn viny, avšak od té doby rezignoval na další ochotnickou činnost a odešel do ústraní.²⁸

Mezitím byly stanovy kvůli formálním chybám navraceny zpět a dle výnosu moravského místodržitelství z 12. 4. 1872 č. 7033 byla další činnost spolku zakázána. Členové z obavy před dalším soudním líčením svou činnost načas zastavili. Obnovena byla teprve představením 11. 5. 1873. Nadále však pokračovaly problémy s úřady a místními odpůrci divadla, o kterých vypráví herečka Marie Vašicová (prov. Dvorská): *„Vzpomínám na doby, kdy neuvědoměli lidé proti nám vystupovali a kdy jsme od nich zakoušeli mnoho úštěpků. V roce 1873 ‚německá‘ strana podnikla kroky k zmaření divadla. Na ruku jí šel místecký hejtman Cibulka. A tak se stalo, že v sobotu před představením došel poštou zákaz. Pro nás to byla rána a straně nepřátelské voda na mlýn. Než se zákaz po městě rozhlásil, sešel se kroužek ochotníků s lékařem dr. Plotěným a radili se, co dělat. Usnesli se, že někdo musí*

onemocnět, aby představení mohlo být odloženo pro nemoc. Los padl na mne. Hrála jsem hlavní úlohu a nebylo ji možné svěřit ji v poslední chvíli někomu jinému ... Radost ‚Němců‘ byla zmařena. Nemohli rozhlášovat: ‚Divadlo je špatné, páni je zakázali‘.‘²⁹

Opravené znění stanov bylo konečně schváleno na základě výnosu z 6. 11. 1873 č. 24491. Spolek měl oficiální název – **Jednota divadelních ochotníků THALIE**. Na ustavující valné hromadě bylo zvoleno jeho první vedení: protektorem Jan Plotěný (městský lékař), ředitelem Josef Pavlický, náměstkem, jednatelem a režisérem Rudolf Hill, pokladníkem Efrém Vašica.³⁰ Jednota měla na začátku 29 mužských členů, neboť ženy podle stanov nebyly přijímány za členky, pouze jako „*spoluúčinkující dámy*“. K rovnoprávnému postavení žen ke spolku došlo až po změně stanov roku 1892.

Hned následující rok 1874 vytvořil rekord v odehraných představeních za jeden kalendářní rok v celé historii jednoty. Bylo sehráno celkem 10 představení. Přípravované jedenácté představení „Zakletého prince“ v Moravské Ostravě ve prospěch pěveckého spolku „Lumír“ bylo na poslední chvíli zakázáno Okresním hejtmanstvím Místek, neboť „*vzdálenost neodpovídá původnímu rozsahu působení*“ a jednota by se tak „*podobala kočovným společností*“.³¹ Roku 1875 provázely soubor finanční neúspěchy z většiny akcí. Starší a zkušenější herci jednotu postupně opouštěli jednak kvůli sporům s mladší generací, jednak též z osobních důvodů (1876 R. Hill, M. Vašicová (provd. Dvorská), F. Štalmachová (provd. Vantuchová); 1879 E. Kanský aj.). Mimo šíření divadelní kultury jednota zpřístupnila široké veřejnosti svou knihovnu.³²

Doposud se hrála všechna představení jednoty ve dvoraně Národního domu (zadaptován 1871). Roku 1880 došlo k roztržce mezi JDO na jedné straně a bývalým protektorem M. Bebárem a katolicko-politickou jednotou (bývalý Čtenářsko-pěvecký spolek „Bruno“). Jednota byla vypovězena z prostor ND, ačkoli byla spolumajitelkou malého podílu na ND, a musela hledat nové útočiště. Našla je v domě Jana Balcara. Zde pořádná představení se ale netěšila příliš velké přízni publika. V „Památniku“ se vina svaluje na intriky a osočování tzv. Bebárovcí. Někteří členové

jednoty bez svolení výboru vyjednávali se správou ND a vedením besedy, načež jim bylo dovoleno opětovně využívat sál ND (představení 26. 12.). Na valné hromadě 29. 12. se jednalo o tom, zda-li se má spolek rozpustit či nadále existovat, „*jelikož členstvo na úkor jednoty za zády vyjednává z úhlavními nepřátely*“. Většina se vyjádřila pro další trvání.³³

16. 5. 1886 se na jevišti naposledy objevil dlouholetý ochotník a jedna z vůdčích osobností brušperkého divadla Adolf Sander.³⁴ Na začátku roku 1889 přestala JDO odvádět nečinné a v podstatě neexistující Matici Národního domu část výtěžku z představení. Tímto činem opět proti sobě popudila své dřívější nepřátele sdružené především v Katolicko-politické besedě a Tovaryšském spolku katolickém, ačkoli často hrávala představení na rozloučenou či uvítanou zdejších farářů nebo ve prospěch Jednoty pro vystavění kostela Panny Marie. Spolek se přestěhoval znovu do domu Jana Balcara, kde ale odehrál pouze jedno představení, neboť zde v krátkém čase byla zřízena filiálka punčochárny p. Reisselra z Příbora. Jelikož se nenašly žádné jiné provizorní prostory, musela se jednota v roce 1889 spokojit pouze s jedním představením.

Následující rok začalo vedení jednoty vyjednávat se správou ND, bylo však odkázáno na předsedu katolicko tovaryšského spolku F. Grydila. Tovaryšský spolek (zal. 1870) si postupně budoval vlastní divadelní soubor („*trucdivadlo*“) a snažil se jednotu vyřadit z konkurenčního boje. F. Grydil vybídl JDO, aby prodala „*tovaryšům*“ jeviště, knihovnu a rekvizity a v případě nutnosti jim při představeních vypomáhala. Tato nabídka byla pro vedení jednoty neakceptovatelná. Členové přestali usilovat o návrat do ND a získali pro své další působení sál v Sýkorově domě č.p. 25, kde v dubnu přemístili i své jeviště a na štít pověsili ceduli „*Jednota divadelních ochotníků*“.³⁵ Zde JDO hrála až do poloviny roku 1892, kdy se přestěhovala do zrenovovaných místností domu Marie Hladné. Téhož roku došlo i ke změně stanov. Od té doby měly ženy stejná práva a povinnosti jako muži; v případě rozpadnutí jednoty budou spravovat pozůstalý spolkový majetek společně ředitel, jednatel a pokladník, jejichž povinnosti zároveň bude v brzké době zřídit nový český divadelní spolek,

kterému pak celé jmění odevzdají; z oficiálního názvu spolku bylo vynecháno slovo „Thalie“.³⁶

28. 8. 1892 proběhly oslavy 20. letého trvání jednoty. Ráno se členové zúčastnili slavnostní korporativní mše svaté, odpoledne následovala slavnostní valná hromada, na které byli přítomni čestní členové, zástupci TJ Sokol a Sboru dobrovolných hasičů a „*vlastenecké dámy*“, jež darovaly jednotě výletní prapor v národních barvách. Poté se zúčastnění přemístili na zahradu pí Marie Chalupové, kde pokračovali v zábavě. Večer bylo sehráno slavnostní představení „Z Kolína do Prahy“.³⁷

V únoru 1893 bylo pořízeno nové jeviště. Za účelem získání peněz na jeho stavbu jednota vydávala akcie (úpis) v hodnotě 5 zl. s úrokem 5 % a dobou splatnosti 6 let. O rok později přistoupila JDO za člena ÚMDOČ v Praze.³⁸ Roku 1897 končí zápisy v „Památniku“ – jednota slaví 25. leté výročí svého trvání. Za tuto dobu sehrála 205 divadelních her, z nichž některé byly reprízovány. Největší podíl tvořily frašky (63), veselohry (54) a obrazy ze života (28). Dále bylo odehráno 18 činoher, 11 národních báchorek, 11 žertů, 7 dramát, 4 truchlohry, 3 operety aj. Z celého repertoáru tvořila původní česká tvorba 115 her (nejvýznamnější J. K. Tyl, V. K. Klicpera, J. Štolba, L. Stroupežnický, F. F. Šamberk, M. Balucký aj.), překladů, převážně z němčiny, bylo 90.

Další vývoj JDO lze sledovat pouze z torzovitého spisového materiálu. Ten dokládá četné spory uvnitř jednoty. Např. v dopise Č. Kováře z roku 1892 pisatel předkládá důvody, kvůli kterým ze spolku vystoupil: „... některé funkce jako jednatelství a pokladnictví aj. jsou v tak pochybných rukou, právě v době, kdy o řízení spolku všeliké ‚pěkné písničky‘ se zpívají o mezi obecnstvem kolují ... Obecnstvo přetřepává různé historky a znamenitém hospodářství jmění spolkového u kasy a jinde“. V jednatelské zprávě za rok 1906 se uvádí, že „během doby poslední však mizí láska a nadšení mladistvé ku krásné věci, ku vznešenému cíli jež Jednotě vytčen jest a jen malá hrstka, jen několik z nás starších harcovníků Jednoty jedné z nejstarších a věhlasu u okolí požívající zůstalo věrno jejím zásadám“.³⁹

Brušperští ochotníci roku 1906

Od poloviny roku 1897 do konce svého samostatného působení kolem roku 1919 sehrála jednota pravděpodobně dalších 60 představení. Poté spolek slynul s dramatickým odborem TJ Sokol, který od ochotníků převzal celý inventář – knihovnu, jeviště i kostýmy. TJ Sokol se tak stala přímým pokračovatelem JDO v Brušperku. Zpočátku hrála společně se členy ochotnické jednoty, později již samostatně.⁴⁰

Místek

Divadelní aktivity samostatných ochotnických spolků v Místku byly popsány již v minulém sborníku (č.1). Proto zde autor jejich popis záměrně vynechal.

Mimo měst Frenštát p. Radhoštěm, Brušperk a Místek započala divadelní činnost prostřednictvím samostatných ochotnických sdružení také ve Frydlantě nad Ostravicí (1881), v Paskově (1884), ve Staříči (1898), v Bordovicích (1902), v Ostravici (1902) a v Kozlovicích (1903). V žádné z uvedených lokalit však tato sdružení nepřerostla do samostatné organizované spolkové formy. Šlo většinou jen o příležitostně utvořené skupiny nadšenců, jejichž představení vykazovala menší pravidelnost. Mnohé tyto skupinky

se posléze etablovaly do nově vzniklých spolků s širším polem působnosti – např. ochotníci z Frýdlantu n. O. přešli roku 1885 pod hlavičku Řemeslnické besedy.

K založení samostatného divadelního spolku došlo roku 1909 v Bahně (místní část Místku) pod jménem **Spolek divadelních ochotníků "Tyl" Bahno**. Jeho činnost je doložitelná k létům 1921-1935, kdy jeho členové odehráli přes 20 představení v hostinci „U Kubaly“. Repertoár tvořily převážně hry lehčího rázu – frašky a veselohry.⁴¹

V Bordovicích vyvíjel ochotnickou činnost dramatický kroužek Odboru Národní jednoty (zal. 1912). Při zániku Národní jednoty roku 1922 se kroužek osamostatnil pod názvem **Kroužek divadelních ochotníků**. Do roku 1925 působil jako samostatné sdružení, poté na základě stanov jako **spolek** (slovo Kroužek v názvu nahrazeno slovem Spolek) až do roku 1951. Hrával průměrně kolem 3 představení ročně, celkem odehrál 68 divadelních her s řadou repríz. Nejvýznamnějším režisérem byl učitel Karel Žluna.⁴²

Ve Fryčovicích došlo roku 1943 k sloučení šesti pravidelně hrajících div. odborů ve **Spolek div. ochotníků** (21. 3. 1943). Zakladatelem a předsedou souboru byl učitel František Štefek, později Ladislav Kuběna. Režiséry byli : František Dotisk, Jaroslav Židek, po roce 1945 Josef Lanča, Alois Gřes a další. Hudbu k hrám skládal Otakar Schindler. Jako herec zde působil též pozdější sólista opery Národního divadla v Praze Lubomír Havlák. Při založení spolek sdružoval 49 členů a do roku 1945 odehrál přes 11 představení v sále „U Chamradů“.⁴³

2) Čtenářské besedy a Odbory Národních jednot

Jak již bylo předznamenáno, průkopníky divadelních aktivit ve většině ostatních obcí regionu byly převážně tzv. *čtenářské besedy* (místně různé variace názvů: např. Beseda, čtenářsko-pěvecký spolek, čtenářsko-ochotnický spolek aj.). Zisk z divadelních představení sloužil na nákup nových knih do spolkových knihoven, které tvořily základ pozdějších knihoven obecních. Repertoár čtenářských spolků tvořily z větší části frašky a lehčí veselohry, příležitostně operety; najdou se ale i hry

hodnotnější, např. Beseda na Čeladné hrála často hry českých autorů F. F. Šamberka, J. Štolby, A. Jiráka, F. X. Svobody, bří Mrštíků aj., Čtenářsko-pěvecký spolek na Hukvaldech Štolbovy „Peníze“ a „Staré blázny“, Šamberkovo „Jedenácté přikázání“ a „Palackého třídu č. 27“, „Kříž u potoka“ od E. Peškové apod.⁴⁴

V červnu 1885 byla v Olomouci založena *Národní jednota východomoravská* – lidovýchovná organizace. Mezi prostředky, kterými mělo být burcováno národní uvědomění a které měly mít výchovnou funkci, bylo rovněž „*divadlo a živé slovo*“. V obcích začaly vznikat odbory NJ, jež na mnoha místech přejímaly členstvo a agendu čtenářských besed. V regionu se to týkalo obcí Krmelín (1910), Lichnov, Palkovice (1911), Metylovice (1912), Myslík (1914), Pstruží (1919) a Čeladná. Ve Staré Vsi (1906), Sviadnově (1909), Kozlovicích (1911), Bordovicích (1912) a v Ostravici vznikly odbory NJ jako samostatné nové organizace. Ustředí NJ pořizovalo pro své ochotníky seznamy vhodných divadelních představení, mnohdy poskytlo i finanční podporu na zřízení jeviště. Divadelní činnost rozvíjely v rámci odborů převážně osoby z řad učitelstva.⁴⁵

Následující tabulka prezentuje vývoj divadelní činnosti u odborů NJ v celé východomoravské oblasti. Zvláště patrný je nárůst počtu představení v roce 1908 a po něm:

Rok	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913
Představení	50	65	85	381	396	402	403	452	513

Pramen: ZBAVITEL, A.: Národní jednota východomoravská ve službách lidovýchovných. Opava 1938, s. 24.

Z obcí regionu byly v prvním desetiletí 20. století divadelně nejčinnější odbory NJ ve Lhotce a Trojanovicích. Odbor v Trojanovicích vyvíjel významnou činnost i v 30. letech, kdy již odbory v jiných obcích stagnovaly nebo neexistovaly. Mezi léty 1932-1937 odehrál celkem 15 představení.⁴⁶

3) Tělovýchovné spolky

Roku 1872 vznikla v Brně Sokolská župa brněnská pro Moravu. V roce 1890 byla rozdělena do pěti okrsků – centrum okrsku východního bylo ve Frenštátě p. R. O dva roky později byly okrsky

přejmenovány na župy – ve Frenštátě župa Palackého. Další župa vznikla roku 1897 v Moravské Ostravě – župa Moravskoslezská. K ní se přiřadily jednoty na Místecku, Paskovsku a Brušpersku. V roce 1904 došlo ke sloučení moravského a českého Sokola v jednotnou Českou obec Sokolskou (ČOS).

Na přelomu 19. a 20. století byly v obcích regionu houfně zakládány **tělovýchovné jednoty Sokola**. Mezi nejstarší patřily jednoty v Místku (1887), Paskově (1889), Frenštátě p. R. (1890, určité snahy již 1872), Brušperku (1891) a Frýdlantě n. O. (1898). Z těchto center se šířily sokolské myšlenky do dalších obcí. Kromě péče o tělesnou stránku jedince se zajímaly i o stránku duševní v duchu národně-výchovných tradic. K tomuto účelu měla sloužit celá škála výchovných podniků, jedním z nich bylo divadlo.⁴⁷

Dramatické odbory sokolských jednot hrávaly od svého založení velmi často a pravidelně, v mnoha místech suplovaly samostatný ochotnický spolek, nebo byly jeho nástupci (viz Brušperk).

Ze všech 30 obcí regionu byly sokolské jednoty a jejich pobočky divadelně činné v 20 obcích (v rámci Ostravice dvě – viz jednota ve Starých Hamrech). Údaje o přibližném počtu jimi odehraných divadelních představení v letech 1932-1936 prezentuje následující tabulka:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	Celkem
Představení	43	45	39	41	64	232
Průměr představení na 1 jednotu či pobočku						
	2,15	2,25	1,95	2,05	3,2	2,32

Pozn.: Zjištěné údaje nemusí vyjadřovat skutečný početní stav odehraných představení, neboť jsou získány z žádostí o povolení představení, která se z různých důvodů nemusela poté uskutečnit. Pouze u tří obcí (Brušperk, Frenštát p. R. a Místek) jsou tyto údaje následně doplněny.

Pramen: SOkA Frýdek-Místek, OÚ Místek, i.č. 823, k. 717-723 (Povolování divadelních představení); SOkA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 485 (Povolování kulturních akcí); Seznam div. představení. In: Historie a současnost ochotnického divadla ve Frenštátě p. R. Frenštát p. R. 1986; SOkA Frýdek-Místek, AM Místek, i.č. 423, k. 100 (Pořádání kulturních akcí).

Mezi nejčinnější patřily v tomto období jednoty z Paskova (30 představení), Frýdlantu, Staříče (obě 19), z Hukvald (17), Čeladné (15) a z Fryčovic (9).

Repertoár sokolských divadel tvořily hry rozličných žánrů. U příležitosti významných státních svátků byly vybírány většinou hry národní a hry klasických českých dramatiků. Celkově lze říci, že se jejich repertoár postupem času výrazně zkvalitňoval. Jednoty často využívaly velkého počtu svých členů k pořádání výpravných her v přírodě.

Konjunktura sokolského divadla skončila v roce 1941, kdy byla okupačními úřady zakázána jakákoli další činnost celé organizace.

Další tělovýchovnou organizací s bohatou ochotnickou činností byla TJ Orel. První její jednoty začaly vznikat v 90. letech 19. století jako tělocvičné kroužky katolického obyvatelstva. S rozvojem činnosti křesťansko-sociální strany se roku 1909 sloučily v Jednotu Orel. Od listopadu 1919 existovala tato organizace již jako samostatná **Jednota čsl. Orla**, dělící se na župy. Jednoty Orla v obcích regionu kromě Frenštátu p. R., Lichnova a Tiché náležely k Lašské župě Kadlčákově se sídlem v Moravské Ostravě. Ta zahrnovala k roku 1931 v 9 okrscích 71 jednot, z nichž 63 pořádalo divadelní představení.⁴⁸ Nejstarší orelské jednoty v regionu se ustavily v Paskově, Staré Vsi n. O (obě 1908), ve Frenštátě p. R. (1910) a Tiché (1919). Ostatní vznikly mezi léty 1921-1923.

Orel sdružoval katolické obyvatelstvo. Jeho účelem bylo „*povznesení duševních schopností a tělesných sil v duchu křesťanském a národním a v duchu křesťanské solidarity a demokracie*“.⁴⁹ Tyto zásady částečně ovlivňovaly i složení repertoáru orelských divadel. Jeho základ byl stejný jako u všech ostatních ochotnických spolků – tvořily jej tradiční veselohry, činohry, frašky, operety aj. Výjimku tvořily náboženské hry, které orelští ochotníci hrávali pravidelně u příležitosti církevních svátků, a větší zastoupení lidových her se sociální tematikou a her pro děti.

Ze všech 30 obcí regionu byly orelské jednoty divadelně činné v 16. Údaje o přibližném počtu jimi odehraných divadelních představení v letech 1932-1936 prezentuje následující tabulka:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	Celkem
Představení	35	38	35	44	45	197
Průměr představení na 1 jednotu či pobočku						
	2,19	2,38	2,19	2,75	2,81	2,46

Pozn.: Zjištěné údaje nemusí vyjadřovat skutečný početní stav odehraných představení, neboť jsou získány z žádostí o povolení představení, která se z různých důvodů nemusela poté uskutečnit. Pouze u tří obcí (Brušperk, Frenštát p. R. a Místek) jsou tyto údaje následně doplněny.

Pramen: SOkA Frýdek-Místek, OÚ Místek, i.č. 823, k. 717-723 (Povolování divadelních představení); SOkA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 485 (Povolování kulturních akcí); Seznam div. představení. In: Historie a současnost ochotnického divadla ve Frenštátě p. R. Frenštát p. R. 1986; SOkA Frýdek-Místek, AM Místek, i.č. 423, k. 100 (Pořádání kulturních akcí).

Mezi nejaktivnější patřily v tomto období jednoty v Lichnově (23 představení), Paskově (22), Místku (21), Brušperku (19) a Frýdlantu n. O (16).

Za okupace postihl orelskou organizaci stejný osud jako TJ Sokol. V roce 1941 byla její činnost násilně zastavena.

Příležitostně hrávali ochotnická představení i členové **Klubu českých turistů** v Kunčicích p. O. a Ostravici.

Po zrušení sokolské organizace za okupace hrávali členové paskovské jednoty pod hlavičkou **Klubu českých cyklistů**.

Dalšími tělovýchovnými organizacemi s divadelní činností byla **Dělnická tělocvičná jednota** a **Jednota proletářské tělovýchovy**. O jejich působení podrobněji pojednává následující kapitola.

4) *Profesní a dělnické spolky a organizace*

Dělnické divadelní spolky a odbory vznikaly v místech s větší koncentrací dělnictva – v průmyslových oblastech, ke kterým patřilo i širší Ostravsko.

K předchůdcům dělnických spolků lze zařadit **Spolky katolických tovaryšů**, jež patřily k jednomu z nejstarších spolků provozujících ochotnictví. V regionu byly založeny v Místku a Brušperku. Oba začaly vyvíjet divadelní činnost od roku 1892. Repertoárově se nijak výrazně neodlišovaly od ostatních spolků. Dalšími předchůdci byly **Řemeslnické besedy** ve Frenštátě p. R. (zal. 1882, od roku 1898 jako **Živnostensko-dělnická beseda**) a Frýdlantě n. O. (zal. 1885). Od roku 1900 vyvíjel nepatrnou divadelní činnost **Dělnický vzdělávací a podporovací spolek**

v Brušperku. Jeho aktivity se ale omezovaly jen na sólové výstupy a kuplety při silvestrovských zábavách.

Funkcionáři dělnických divadel žádali počátkem 20. století vyčlenění z ÚMDOČ a vytvoření vlastního ústředí při sociálně demokratické straně a nebo včlenění do osvětové organizace této strany - *Dělnické akademie*. Pod záštitou této organizace hrávala od počátku 20. let skupina ochotníků z Frenštátu p. R. Vedle zábavných titulů hrála hry s převážně sociálním zaměřením.

Roku 1911 byl vytvořen *Svaz dělnického divadelního ochotnictva československého*, sdružující dělnické spolky a odbory, jež se hlásily k politice strany sociálně demokratické. Po vzniku KSČ roku 1921 se Svaz DDOČ rozdělil na *nově organizovaný Svaz DDOČ* v Praze, sdružující spolky a odbory hlásící se k politice KSČ a podřízený kulturně výchovné organizaci Proletkultu, a na *Ústřední jednotu DDOČ* v Plzni sympatizující se stranou sociálně demokratickou. Ústředními časopisy dělnického divadelnictví se staly *Dělnické divadlo* (vycházelo od roku 1920) a *Proletkult*. J. Honzl viděl hlavní úkol dělnického divadla v tom, aby se zbavilo „*vlivu měšťáctví, a to ve všem*“. Probíhaly neustálé snahy o sjednocení dělnického divadla pod hlavičku Proletkultu.⁵⁰

Divadelně nejaktivnější ochotníci z řad dělnictva v regionu byli z divadelních odborů *Dělnických tělocvičných jednot*, které byly sdruženy do Federace DTJ. DTJ spolu se Sokolem a Orlem tvořila trojici nejvýznamnějších a nejrozšířenějších tělovýchovných organizací. Rady členů DTJ tvořily převážně osoby z řad dělnictva. Na Ostravsku začaly první jednoty vznikat koncem 90. let 19. století. V regionu byla jako první založena DTJ ve Frenštátě p. R. (1910), v Brušperku, Frýdlantě n. O. (obě 1912) a v Místku (1914). Další markantní rozvoj nastává počátkem 20. let.

Stejně jako Sokol a Orel se DTJ zaměřoval i na osvětovou činnost. Pohled na divadelní repertoár jednot ukazuje na přítomnost her tří kategorií. Byly to především hry sociální, hrané při významných příležitostech (hlavně 1. máj, státní svátky), poté hry klasických autorů a nemohly chybět ani oblíbené frašky a veselohry.

Ze všech 30 obcí regionu byly DTJ divadelně činné v 21 obcích. Údaje o přibližném počtu jimi odehraných divadelních představení v letech 1932-1936 prezentuje následující tabulka:

Rok	1932	1933	1934	1935	1936	Celkem
Představení	53	51	55	52	52	263
Průměr představení na 1 jednotu:						
	2,52	2,43	2,62	2,48	2,48	2,5

Pozn.: Zjištěné údaje nemusí vyjadřovat skutečný početní stav odehraných představení, neboť jsou získány z žádostí o povolení představení, která se z různých důvodů nemusela poté uskutečnit. Pouze u dvou obcí (Brušperk, Frenštát p. R.) jsou tyto údaje následně doplněny.

Pramen: SOkA Frýdek-Místek, OÚ Místek, i.č. 823, k. 717-723 (Povolování divadelních představení); SOkA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 485 (Povolování kulturních akcí); Seznam div. představení. In: Historie a současnost ochotnického divadla ve Frenštátě p. R. Frenštát p. R. 1986.

Mezi nejčinnější patřily v tomto období jednoty v Čeladné (27 představení), v Brušperku (26), Paskově (22), Fryčovicích a Tiché (obě 16). Divadelní činnost DTJ v regionu v 30. letech byla natolik silná, že odsunula TJ Sokol na druhé místo ve statistickém přehledu představení. Přitom v celorepublikovém součtu TJ Sokol hrávala průměrně dvakrát tolik představení než DTJ.

V období okupace její divadelní činnost nadále pokračovala. Dělnické těl. jednoty byly jedny z mála spolků, které hrály za okupace v mezích možnosti poměrně pravidelně.

Ve třicátých letech se začali na divadelních jevištích prezentovat členové další tělovýchovné dělnické jednoty – **Jednoty proletářské tělovýchovy**. Z obcí regionu hrály tyto jednoty v Brušperku, Místku, Chlebovicích, Myslíku a Staříči. Četnost jejich představení nebyla příliš velká, repertoárovým složením se podobaly nejvíce DTJ.

Vedle výše jmenovaných spolků hrály nepravidelně i následující dělnické a profesní spolky či sdružení: **Svaz kovodělníků** ve Frýdlantě n. O., Brušperku a Sviadnově, **Dram. kroužek dělnictva Ji. Postelberg** ve Frýdlantě n. O., **Odborové sdružení křesť.-soc.** v Kozlovicích a Místku aj.

5) *Ostatní spolky a organizace*

V 70. a 80. letech začínají vznikat první ***Sbory dobrovolných hasičů***. Jejich divadelní činnost před rokem 1918 nebyla příliš významná. Předpokládá se pouze ve Fryčovicích, Sviadnově a Frýdlantě n. O. Po vzniku ČSR byla hasičská představení již častější. Hasiči hráli hlavně u příležitosti významných svátků a na korporativních slavnostech. Výtěžky z představení šly převážně na doplnění hasičské výzbroje. Z 29 obcí regionu byla divadelní činnost SDH doložena v 21. Nejméně aktivní sbory byly v Palkovicích, Lichnově, Brušperku, Paskově a ve Lhotce.

Také v době okupace tvořili ochotníci z řad hasičů významnou složku amatérského divadla.

Divadelní představení pořádaly i ***organizace politických stran*** – převážně ***strany sociálně demokratické, národně socialistické, komunistické a lidové*** (v rámci Lidové jednoty).

Zvláštní pozornost je nutno věnovat ***školnímu a studentskému divadlu***. V Tiché sehráli roku 1899 děti obecné školy pod vedením učitele Emila Bordovského vůbec první divadelní představení v obci – hra „Mladí pastýři betlemští“. Stejný primát měla i skupinka studentů v Kozlovicích roku 1903. Školní divadla režírovali učitelé a profesori na obecných, měšťanských školách a gymnáziích. Školní představení se připravovala převážně u příležitosti státních svátků a jubileí významných osobností. V letních měsících hrávali hlavně starší studenti vracející se domů na prázdniny. Vznikala různá studentská sdružení – např. *Akademický feriální spolek pro severovýchodní Moravu, Akademické sociální sdružení* apod. Na přelomu 19. a 20. století pořádali představení studenti ve Frenštátě p. R., Místku, Frýdlantě n. O., Staříci, v Palkovicích, Kozlovicích a Brušperku. V období I. republiky byli velmi aktivní studenti českého reálného gymnázia v Místku (hry „Strakonický dudák“, „Radúz a Mahulena“ aj.)

K dalším spolkům a organizacím s méně pravidelnou ochotnickou činností patřily jmenovitě ***pobočky Svazu katolických žen a dívek, Sdružení katolické omladiny, sdružení v rámci katolické církve a církve čsl., Ústřední a konzumní družstvo Budoucnost a jiné***.

Mnohá divadelní představení byla pořádaná péčí *místních osvětových komisí*, jenž podléhaly okresním osvětovým sborům v Místku a Frenštátě p. R.. Členy těchto komisí tvořili zástupci nejaktivnějších spolků v dané obci. Komise tudíž pouze zajišťovaly vlastní realizaci akce – hráli často korporativně členové zastoupených spolků. Činnost komisí je obzvláště patrná při oslavách státních výročí či jubileí významných osobností.

Použité prameny a literatura:

¹⁾ SOKa Frýdek-Místek, OÚ Místek, i.č. 768, k. 503 (Povolení divadelních představení).

²⁾ Např. SCHEINPFLUG, Karel: Divadlo na venkově. Studie a essaye. Praha 1922, ss. 73-74.

³⁾ FELIX, J: Dějiny a místopis města Frenštátu pod Radhoštěm na Moravě. Obraz kulturně-historický. Frenštát pod Radhoštěm 1904, s. 120.

⁴⁾ LADECKÝ, J.: Česká divadla ochotnická. In: Příspěvky k dějinám českého divadla. Praha 1895, s. 133.

⁵⁾ Opavský besedník, 1861, č. 28 (6. 9.), s. 223.

⁶⁾ Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 5. Ostrava 1996, ss. 55-56

⁷⁾ NOVÁK, M. R.: Frenštátské muzeum a divadelní kultura. Hlasy okresního muzea ve Frenštátě p. R., 1959, č. 2, ss. 6-11; SOKa Nový Jičín, ŠRUBAŘ, J.: Frenštátsko. Jeho divadelní minulost a přítomnost. Strojopis 1962, s. 2; ZBAVITEL, A.: K počátkům frenštátského divadelnictví. Ochotnické divadlo, 1959, č. 7, s. 149.

⁸⁾ Opavský besedník, 1861, č. 28 (6. 9.), s. 223.

⁹⁾ SOKa Nový Jičín, pobočka Frenštát pod Radhoštěm, Spolky ve Frenštátě p. R. (Sp. 1 – JDO), i.č. 1 (Spisový materiál, korespondence, stanovy JDO).

¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹⁾ Tamtéž.

¹²⁾ Tamtéž.

¹³⁾ Historie a současnost ochotnického divadla ve Frenštátě pod Radhoštěm. (Katalog k výstavě dokumentů k 150. výročí ochotnického divadla ve Frenštátě p. R.). Frenštát p. R. 1986, s. 6.

¹⁴⁾ SOKa Nový Jičín, pobočka Frenštát pod Radhoštěm, Spolky ve Frenštátě p. R. (Sp. 1 – JDO), i.č. 1 (Spisový materiál, korespondence, stanovy JDO).

¹⁵⁾ SOKa Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 893 (Rukopisné poznámky F. Poláška k počátkům ochotnického divadla v Brušperku).

¹⁶⁾ Tamtéž.

¹⁷⁾ PINKAVA, F.: Brušperk a jeho okolí. Olomouc 1869, s. 91; ŠPAČEK, Karel: K počátkům ochotnického divadla v Brušperku. In: Studie o Těšínku I, 1972, ss. 112 (Parafrázuje nebo přímo cituje zprávy pamětníků, které se zachovaly

v opise jeho otce a které měly sloužit jako podklady pro vydání „Památníku ochotnického divadla a JDO v Brušperku“ roku 1897).

¹⁸⁾ SOKA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 893 (rukopisné poznámky Rudolfa Hilla: „Některé vzpomínky vůbec“); PINKAVA, cit. dílo, s. 91.

¹⁹⁾ VITEKER, V.: 100 let ochotnického divadla v Brušperku 1872-1972. Osvětová beseda Brušperk 1972, s. 8 (autor čerpá z „Památníku“ (viz pozn. 16)).

²⁰⁾ Památník ochotnického divadla a Jednoty divadelních ochotníků v Brušperku. Sestavili F. a J. Špačkovi. Brušperk 1897 (Státní vědecká knihovna Olomouc, sig. 56886), s. 10, Velmi cenný pramen k dějinám jednoty, neboť vychází ze zápisných knih, založených roku 1872 Rudolfem Hillem, a z paměti účastníků a autorů.

²¹⁾ PINKAVA, cit. dílo, ss. 91-94.

²²⁾ Památník, ss. 11-12.

²³⁾ SOKA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 893 (rukopisné poznámky Rudolfa Hilla: „Některé vzpomínky vůbec“).

²⁴⁾ ŠPAČEK, počátkům, ss. 113-114.

²⁵⁾ Památník, s. 14.

²⁶⁾ SOKA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 893 (rukopisné poznámky Rudolfa Hilla: „Některé vzpomínky vůbec“).

²⁷⁾ Památník, ss. 15-16.

²⁸⁾ Tamtéž, s. 17; SOKA Frýdek-Místek, AM Brušperk, i.č. 893 (rukopisné poznámky Rudolfa Hilla: „Některé vzpomínky vůbec“).

²⁹⁾ ŠPAČEK, K počátkům, s. 111.

³⁰⁾ Památník, s. 19.

³¹⁾ SOKA Frýdek-Místek, JDO Brušperk, i.č. 3 (Povolování divadelních představení); Tento problém byl odstraněn až schválením stanov z roku 1896, které byly sepsány podle vzoru ÚMDOČ.

³²⁾ Památník, ss. 23-31.

³³⁾ Tamtéž, ss. 35-36.

³⁴⁾ Tamtéž, s. 43.

³⁵⁾ Tamtéž, ss. 49-52.

³⁶⁾ Tamtéž, s. 58.

³⁷⁾ Tamtéž, ss. 61-63.

³⁸⁾ SOKA Frýdek-Místek, JDO Brušperk, i.č. 4 (Spisový materiál – torzo). UMDOČ=Ústřední Matice Divadelního Ochotnictva Českoslova(e)nského

³⁹⁾ Tamtéž.

⁴⁰⁾ VITEKER, cit. dílo, s. 12.

⁴¹⁾ SOKA Frýdek-Místek, AM Místek, i.č. 423, k. 100 (Pořádání kulturních akcí), Pozůstalost B. Horáka (č. 12), i.č. 1

⁴²⁾ SOKA Nový Jičín, ŠRUBÁŘ, J.: Frenštátsko. Jeho divadelní minulost a přítomnost. Strojopis 1962

⁴³⁾ Tamtéž, ss. 109, 114; BARTUŠKA, K. – KVÁŠA, J.: Historie jednot div. ochotníků. In: Ve službách Thálie, II. Liberec 1946, s. 187; Dotazník DCP (S. Matula); SOKA Frýdek-Místek, ONV Frýdek-Místek, i.č. 568, k. 627 (Agenda zaniklých spolků).

- ⁴⁴⁾ SOKA Frýdek-Místek, i.č. 768 (Povolování divadelních představení).
- ⁴⁵⁾ ZBAVITEL, A.: Národní jednota východomoravská ve službách lidovýchovných. Opava 1938, ss. 5, 8, 24-25.
- ⁴⁶⁾ SOKA Frýdek-Místek, OÚ Místek, i.č. 823, k. 717-723 (Povolování divadelních představení).
- ⁴⁷⁾ NOSKOVÁ, M.: České tělovýchovné spolky v Pobeskydí. Frýdek-Místek 1994, s. 5..
- ⁴⁸⁾ Tamtéž, ss. 9-10.
- ⁴⁹⁾ SOKA Frýdek-Místek, ONV Frýdek-Místek, i.č. 568, k. 627 (Agenda zaniklých spolků) – Oficiální předtištěné stanovy z roku 1923
- ⁵⁰⁾ ČERNÝ, F. a kol.: Dějiny českého divadla, IV. Academia Praha 1983, s. 104.

NA SILNICI DO BESKYD ZA PRVNÍ REPUBLIKY

Rostislav Vojkovský

Smrtící ránu dala dostavníkům a formanům železnice. Zdálo se, že silnice vezmou za své a zarostou travou. Leč nové silniční vynálezy nedaly na sebe dlouho čekat a tak místo trávy se cesty dláždí a asphaltují a pro pohodlnější a levnější a bezpečnější přepravu se zřizují v celém světě dálnice.

Ve 20. letech byla zřízena autobusová doprava z frýdeckého nádraží na Hukvaldy, do Palkovic a Kozlovic, do Sedliště, do Skalice a tak přes Dobrou do Pražma a do Morávky. Do Místku jezdil jediný spoj - Místek-Staříč. Spojení mezi poštami v Místku, ve Frýdku a ve Frýdku u nádraží bylo doposud prováděno koňským potahem a z Dobré do Morávky jezdil krytý povoz pro více osob - omnibus, a to již od roku 1895. Zájem o provozování autobusové dopravy přes Dobrou byl kupodivu dosti značný. Od čtvrtku 1. dubna 1920 jezdila zde první autobusová linka Frýdek-Morávka-hostinec Carbol na Úspolce, kde byl právě zřízen poštovní úřad. Byla však pro deficit zrušena 30. října 1923.

Podívejme se, za jakých podmínek byla soukromému podnikateli koncese na dopravní živnost udělena. Především byla stanovena na 10 let a zdůrazněno, že zanikne automaticky, jestliže zřídí poštovní správa vlastní automobilovou trať stejného nebo nepřilíš odchylného směru. *„Koncesionář je povinen dopravovati poštu listovní až do 30 kg po př. i průvodčího a revizní orgány poštovní a telegrafní a telefonní správy zdarma, větší váhu listovní pošty a balíkovou poštu za náhradu, jež se sjedná,“* píše se tu. Dále se zde uvádí: *„Připuštěna jsou jen vozidla domácí značky. - Text jízdenek, vyhlášek, napsů atd. všeho druhu nechť jest na prvním místě vyhotoven ve státním jazyku (česky nebo slovensky) a nechť též veškerý personál dokonale ovládá státní jazyk slovem i písmem. - Koncesionář není oprávněn sbíratí neb dopravovati zásilky, jichž doprava jest vyhražena poště, leč takové, jež mu budou odevzdány k dopravě poštovními úřady a poštovnami. Autobusy nesmějí býti za tou příčinou opatřeny schránkami na dopisy nebo jiným zařízením majícím podobný účel a nesmějí býti vůbec bez dovození poštovní správy označeny jako autobusy poštovní.“* Podnikatel

musel informovat každoročně v lednu o stavu svého podnikání - o hustotě dopravní (kolik převezl pasažérů), příjmy a vydání, sazebník a jízdní řády (14 dnů před jeho změnou). Podnikatel byl povinen zrušit svou trasu, pokud by byla na ní zřízena železniční trať anebo, bude-li mít železnice - kde bude zavedená - citelné ztráty. A to bez náhrady za případné z toho vzniklé škody.

Podnikatel (v roce 1924) nesměl jet s obsazeným vozidlem přes tři mosty (přes říčku Mohelnicí v Raškovcích, přes Smrčí ve Vyšní Morávce a tamtéž přes Morávku), *„smí se dítí pouze v neobsazeném stavu vozidla a budiž proto doprava cestujících přes uvedené mosty přisedáním těchže udržována“*. Jinými slovy, před dřevěným mostem museli všichni ven a po přejetí znovu nasedli. - *Při jízdě na okresní silnici budiž dbáno, aby bylo na mostech zásadně v obloucích dle možnosti zastaveno křižování autobusu s povozy s dlouhým dřívím. Jízda přes most nesmí být větší než 6 km/hod.* Navíc byl koncesionář nucen přestavit si garáž na autobus, zrušit dřevěnou podlahu a nahradit ji z nehořlavého materiálu a nechat se pojistit.

O čtyři roky později jezdil na této lince dopravce - Theodor Kostka z Raškovíc. Koncesi získal 16. listopadu 1928. Pokoušel se taky o zřízení linky Frýdek-Dobrá a Pražmo-Krásná-Mohelnice (Zlatník). Zajímavé je zdůvodnění, proč mu tato koncese původně nebyla udělena. Práví se, že žádaná linka Frýdek-Dobrá je v těsné blízkosti železniční trati Kojetín-Frýdek-Místek-Český Těšín, kde jezdí denně 9 dvojic osobních spojů a k tomu ještě ve směru opačném každou neděli jeden osobní vlak. Taky proto, že jezdí tu výhodná autolinka K. Carbola Morávka-Frýdek, vozící poštu. *„Byla by tedy čs. železniční správa poškozena na provozních příjmech.“* Na trať Pražmo-Krásná-Mohelnice (Zlatník) žádali o koncesi již jiní žadatelé, kteří mají tudíž časovou přednost.

Z Frýdku přes Dobrou jezdily v této době dvě firmy - kromě Theodora Kostky i Karel Carbol, který dostal koncesi již 4. července 1928. Protože tento vozil poštu, dostal koncesi zřejmě po Řehákově. Karel Carbol (spolumajitel pily), Jan Carbol (hostinský), Josef Hermann (majitel pily), Karel Pánek (poštovník) a Antonín Ručka (nájemce obecního hostince) z Morávky si koupili za tím účelem autobus za 70 tisíc korun. Jejich konkurent Theodor

Kostka je upozorněn, jakož i všichni ostatní autodopravci v okrese, že jízdní řád i sazebník musí být jím i jeho zaměstnanci dodržován jak co do časových intervalů, tak do počtu míst a zastávek. *„Zastavovati mezi jízdou jinde než na místech v jízdním řádu uvedených, není dovoleno. Trať musí býti projížděná celá podle jízdního řádu i tehdy, není-li právě ve vozu cestujících. Obecním úřadům v Dobré, Nošovicích, Nižních Lhotách a Vyšních Lhotách, Raškovovicích a Pražmě a velitelstvím četnických stanic v Dobré, Raškovovicích a na Krásné dodat se má po 1 exempláři schváleného jízdního řádu a sazebníku.“* Autobus jel 3x denně.

Zajímavou službu nabízel nejmenovaný dopravce v inzertní části Frýdecko-místeckého kraje v červnu 1927: *„Kdo chceš býti pohodlně, levně a rychle dopraven na místo, vsedni do auta Frýdek-Morávka, které tě bezpečně za mírný poplatek dopraví. Spojení na nádraží Frýdek od každého a ke každému vlaku. Tuto neděli na Prašivou (o dobré počasí postaráno), na Ropičku, Hadaščok a Bílý kříž.“* Tedy jakési pořádní zájezdů autodopravcem.

Do poměrů v dopravě viděly soudobé noviny; 30. září stálo ve Frýdecko-místeckém kraji, že dopravu do hor z Frýdku obstarávalo dosud několik podnikatelů navzájem si konkurujících, avšak ne ke spokojenosti cestujících. Z podnětů stížností občanstva sešli se podnikatelé a založili Sdružení podbezkydských autobusových linek se sídlem v Morávce. *„Dohromady mají 10 autobusových vozů. „Bude vypracován účelný jízdní řád, jízdné bude přiměřené, bezpečnost (to hlavní) větší a mnohé nepřístojnosti odpadnou,“* slíbili.

Ve 30. letech se zájem provozovat autodopravu ještě zvýšil. V roce 1931 žádal o autodrožkářskou koncesi se stanovištěm v Dobré U Matery Antonín Moravec v Horních Domaslavicích. Tento „taxík“ ovšem okresní úřad zamítl s tím, že *„místní poměry nevyžadují provozování autodrožkářské živnosti ve venkovské obci bez vlastního cizineckého a význačnějšího dopravního ruchu, jakou jest Dobrá a to tím spíše, že o spojení s okolím jest dostatečně postaráno jednak 8-10 vlakovými spoji denně na trati Český Těšín-Frýdek a zpět a jednak 3-5 autobusovými spoji denně na trati Frýdek-Morávka a zpět“*; kromě toho byla Arnoštu Hermannovi

z Morávky udělena svého času autodrožkářská koncese se stanovištěm též před nádražím v Dobré. Tak se tedy věci měly.

Zachovalo se vyjádření obecního zastupitelstva v Dobré z roku 1935, v němž se sděluje, že obec nemá nic proti tomu, aby autodopravce Karel Carbol z Morávky v době turistické sezóny a mimo sezónu v sobotu, neděli a svátky rozmnožil dopravu osob o dva autobusy na trati Frýdek-Morávka přes Dobrou a zpět. Šlo o Karla Carbola mladšího, který žádal o převzetí živnosti po otci, který „pro nemoc a stáří není schopen ji vést. Jednalo se o trať Frýdek-Dobrá-Nošovice-Vyšní Lhoty-Pržno-Morávka.

Výše zmíněný Theodor Kostka z Lipníka nad Bečvou - tehdy 51letý - žádal téhož roku znovu o trať Frýdek-Dobrá-Morávka a v roce 1937 o totéž Antonín Dias (měl 32 let). Ten chtěl jezdit na téže lince „*vozidlem pro 27 osob*“. O dva roky později, kdy už byla západní část Pobeskydí součástí Protektorátu Čechy a Morava, zažádal o udělení licence na linku Vojkovice-delimitační hranice-Dobrá-Frýdek-nádraží. Výsledky všech těchto žádostí nejsou známy.

Z roku 1933 se zachoval jízdní řád autobusové dopravy (platný od 15. května). „*Svému zákaznictvu věnuje obchodní dům Viktor Liwa ve Frýdku,*“ stojí v jeho záhlaví. Nás bude především zajímat linka Morávka-Pražmo-Raškovice-Dobrá-Frýdek - provozovatelé Karel Carbol z Morávky a Theodor Kostka z Raškovic. Ráno jel z Morávky do města autobus v 5.00. Využívali jej trhovci, protože jezdil jen ve čtvrtek, a rekreanti, neboť od 1. června do 31. srpna jezdil i o nedělích a svátcích. Do Frýdku jely jen 3 spoje, zpět taky 3 spoje. Jak jezdili ostatní dopravci, není známo. Zato můžeme vyčíst z jízdního řádu, že autobus jel z Frýdku od nádraží do Morávky hodinu a deset minut, což je podstatně déle než dnes. Autobusové zastávky se jmenovaly takto: Frýdek-Místek, nádraží - Dobrá, poštovní úřad-Nošovice, poštovna, hostinec Liška-Nižní Lhoty, hostinec Mojžíšek-Vyšní Lhoty, poštovna-Raškovice, měšťanka - Pržno, hotel Morávka-Morávka, hostinec Morys, rest.-Morávka, poštovní úřad, obecní hostinec-Morávka Uspolka, lesní správa. Málo se už dneska ví, že se jezdilo na silnicích až do března roku 1939 vlevo.

Taky byly tyto linky: Frýdek-Skalice-Raškovice-Krásná-Mohelnice (6 spojů tam i zpět); Žermanice-Bruzovice-Sedliště-Frýdek. A dále spojení do Příbora z Frýdku a Hukvaldy-Ostrava (státní linky), autobusy z Václavovic, Šenova, Hukvald, z Bečvy, z Čeladné do Frýdku.

Autobus před hostincem „U Lísků“ na Čeladné (1928)

A taky už byla léta městská doprava, kterou provozoval J. Žurovec. Trať autobusů vedla z místeckého náměstí k nádraží a jezdilo na ni 17 spojů denně a 4 jen o nedělích a svátcích nebo v tržové dny. Byla to doprava tzv. kyvadlová. Ve vysvětlivkách doslova čteme: „*Příjezd na nádraží za 4 minuty. Autobus odjíždí z nádraží do města za 2 minuty po příjezdu vlaků v tutéž dobu příjíždějících.*“ Taková služba se dnes cestujícím nenabízí. Pasažér byl zákazník, tedy pán, a ne otravná veteš, jak si někdy připadáme nyní. Běžně řidič zastavil kromě zastávek, kde to kdo potřeboval - na křižovatce, u domu i u hospody. Byl-li naopak někdo v šenku na odchodu, vystavil hostinský do okna červený praporek, aby upozornil řidiče, že má zastavit a počkat na hosta, kterému někdy museli z hospody i pomáhat. Tak tomu bylo „U Syřínka“ v Nošovicích a samozřejmě nejen tam.

Starost o cestu a automobily vykonávaly jednak stará profese cestáře, který měl za úkol udržovat silnici v zimě v létě v dobrém stavu, odhrnovat sníh a spadlé větve stromu, jakož i srovnávat povrch vozovky. Zcela novou živností byl automechanik a obsluha benzinových čerpadel. Ty byly tehdy dosti časté, protože se o ně starali obchodníci, kteří tuto službu poskytovali na základě smlouvy, například s „živnostenskou provozovnou S. Goldmanna, obchodníka minerálními olejovými výrobky v Moravské Ostravě- Přívoze.“ V takové smlouvě se vymíňovalo, že jelikož čerpací stanice s betonovým soklem má být v menší vzdálenosti než 41/2 metru, musí být „schválená zemským úřadem v Brně prostřednictvím správy státních silnic v Novém Jičíně. Veškeré potrubí, jimž se benzin čerpá a vypouští, musí býti náležitě utěsněno, aby benzin z něho neprolínal; taktéž u kohoutů nesmí benzin prosakovati. Provoz čerpadla může se díti jen za denní doby, za tmy pak jen tenkrát, použije-li se elektrického osvětlení nebo bezpečnostní lampy nebo osvětlí-li automobilista benzin kupující čerpadlo hledacím reflektorem. Obsluhu tohoto zařízení musí obstarávati osoba spolehlivá, se zařízením dokonale obeznámená.“ - Jistě je mimo diskusi, že automobilový průmysl doznal neuvěřitelně strmý vzestup za těch pár desetiletí, o tom snad nemůže být pochyb.

Arnošt Hermann z Morávky patřil k žadatelům „živností těch, kdož mají na veřejných místech ku potřebě obecnstva pohotově prostředky pro dopravu osob.“ Víme, že jezdil TATROU P–XVI 871. „K řízení vozu budiž používáno pouze starších spolehlivých řidičů, kteří mají vůdčí list (řidičský průkaz). Každý automobil musí míti dva páry náhradních pláštů se vzdušnicemi,“ píše se tu.

Těžkosti dělaly úřady našim dávným dopravním podnikatelům kdysi více než dnes. Čtème, co vše musel splňovat kupříkladu autodopravce Josef Jančík v nákladní autodopravě. Koncese k „nepravidelné dopravě nákladů na 15 tun“ se mu v roce 1936 podmiňuje užíváním určitého „vozu TATRA 43 poznávací značky M 17.944“ a taky určeno, kam může zajíždět. Na automobilu musel mít totiž „čitelný, velkými písmeny nesmazatelný nápis po obou stranách vozidla v češtině: Koncesovaná doprava nákladů -

únosnost 1 1/2 t - Josef Jančík Dobrá 274 okres Frýdek. Územní obvod: Bánovce nad Bebravou, Bílovec, Čadca, Český Těšín, Frýdek, Fryštát, Hlučín, Holešov, Hranice, Ilava, Kroměříž, Kysucké Nové Město, Místek, Moravská Ostrava, Moravský Beroun, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Povážská Bystřice, Prievidza, Přerov, Púchov, Trenčín, Turčanský Svätý Martin, Uherské Hradiště, Uherský Brod, Valašské Meziříčí, Velká Bytča, Vsetín, Žilina. - Jiný – obchodník s ovocem Jan Vlček z Dobré - může dojíždět se svým zbožím do Štramberka jen ve dny tržové - tedy jen ve čtvrtek ráno. „*V jiné dny,*“ píše mu městská rada ve Štramberku 8. července 1936, „bude jeho návštěva přísně trestána.“

Koncese odňata zcela taky Karlu Carbolovi z Morávky č.p. 99 pro 2 autobusy s pravidelnou dopravou Frýdek-Dobrá-Morávka a pro 1 autobus s nepravidelnou dopravou a to kvůli tomu, že platil více pokut. Ty mu byly uděleny za to, že jezdil bez koncese (1000 Kč), neschváleným vozidlem (2-500 Kč), že nejel podle jízdního řádu (500 Kč), že dopravoval zásilky bez povolení pošty (1000 Kč) a pak 2 pokuty po 200 Kč, které musel zaplatit za to, že měl autobus bez nápisu a že byl přeplněn o 17 osob. Živnost mu za to byla odňata v roce 1936, ale víme, že ji provozoval dál.

Porušování pravidel silničního provozu je staré jako pravidla sama. Svědčí o tom Vyhláška Sboru národní bezpečnosti — sice až z 28. června 1946, avšak shrnující přestupky, jichž bylo na cestách již v minulosti dost a dost. Upozorňuje se v ní „*na některé přestupky*“, jichž se obyvatelstvo dopouští v daném obvodě. Je jich 42 a mezi ty nejzajímavější patří: „*Pořádání podniků a převážení předmětů zabírajících šíři vozovky bez povolení. Řízení vozidla neschopným řidičem (opilým apod.). Neoznačené zastavení, odbočení, směr jízdy. Přednost v jízdě. Nakládání na silnicích na vozidla nebo skládání z nich bez důležité příčiny. Nevybavení jízdního kola jasně znějícím zvonkem. Neoznačení vozidel na levé straně zřetelným a nesmazatelným jménem a bydlištěm nebo firmou držitele. Pouštění řídítek při jízdě na kole, vzdalování nohou ze šlapadel, jízda vedle druhého vozidla nebo zavěšování se za vozidla. Nepoužívání pravé strany jízdní dráhy. Jízda cyklistů jinak než jednotlivě jeden za druhým. Vození dospělých osob*“

na jednosedadlových jízdních kolech nebo dětí starších 7 let, i když je pro ně zřízeno sedátko. Vezení předmětů, které překáží cyklistům v jízdě pro svou objemnost. Uvazování vozíků za kola nebo jejich tažení v ruce nebo zvířat kromě psů loveckých. Používání nesprávných světel (hledacích) k osvětlení jízdní dráhy, špatné přecházení, neztlumení světel. Vede-li jezdec na ruce více než dva koně. Není-li dobytek hnán jen v jízdní dráze nebo není dopravován přiměřeným počtem způsobilých honců. Nošení a vození nechráněných kos po silnicích. Dětské hry v jízdní dráze. Neoznačení červeným koncovým světlem. Nemá-li řidič při jízdě u sebe předepsané průkazy.“

Všimněme si, že o překročení rychlosti v jízdě — dnes nejběžnějším dopravním přestupku — nikde ani slovo! Zřejmě proto, že silnice byla v takovém stavu, že prostě překročit rychlost 50 km/hod. nebylo možné. Více měli tehdy spadeno na cyklisty. „Upozornujeme cyklisty na vyhlášku o chování v silniční dopravě. Zjištěné přestupky budou přísně trestány a osoby provinivší se těmito přestupky budou povinny zúčastnit se nedělního povinného školení o dopravních předpisech.

A když už jsme u těch cest a silnic - těm nepatřily jen povozy a automobily a rozmáhající se cyklisté na bicyklech, ale taky pěší ještě - pořád postaru s krosnou na zádech, různí pocestní i žebráci a dráteníci ze Slovenska, lidé pěšky cestující běžně do města na trh i na úřad a do školy. Někteří dokonce ještě bosí v širokých kloboucích, jak je pamatují nejstarší pamětníci. Ženské v dlouhých bílých plátěných šatech s šátkou na uzel pod krkem a jen o svátku ve svátečním.

Prameny a literatura:

SOKA Frýdek-Místek, fond AO Dobrá
Frýdecko-místecký kraj, 1924-1936
Vzpomínky Marie Syřínkové z Nošovic
Miarka, A.: Morávka kdysi a dnes. OÚ Morávka 1991

JAK SE U NÁS KDYSI LÉČILO?

Kateřina Lepíková

*„Ke studovaným lékařům se dříve lid tuze neobracel, v nemoci si pomáhal sám různými domácími prostředky“.*¹ Tuto větu byste se mohli dočíst ze starých záznamů pocházejících z počátku 30. let 20. století. Právě tehdy zřejmě přišlo na školy nařízení, aby učitelé zpracovali zajímavosti obcí našeho kraje. Škoda jen, že se jich zachovalo tak velmi málo.

Jak je jistě všem zřejmé z výše uvedené citace, lékaři se ve starších dobách netěšili velké oblibě prostého lidu. Bylo to zřejmě způsobeno tím, že lékařů bylo málo, muselo se pro ně daleko jezdit a navíc byli drazí. Daleko větší důvěru, dokonce možná posvátnou úctu, cítili lidé k babkám kořenářkám. Ty se dobře vyznaly v rozeznávání nemocí a také v působení nejruznějších bylin, které samy pěstovaly nebo sbíraly na lukách, na lesních stráních, na polích a dokonce i daleko v horách. V Palkovicích například byly vyhlášené kořenářky dvě sestry: „tětka Něvludka“ a „stará Kuščočka“. V některých rodech se zase dědily znalosti rozeznávat nemoci podle moče. Těmto „doktorům“ se říkalo „scankaři“. Lidé k nim přicházeli zdaleka s močí nemocného a odnášeli si prášky, masti i uvařené léky. Jedním z těchto vyhledávaných „doktorů“ byl Bužek z Palkovic zvaný „Ondrucha“.² Častěji než lékaři bývali vyhledáváni také nejruznější napravovači zlomenin. *„Zlomeniny a vyvrtnutí nespravuje lékař, ale stará Janečková. Není-li sama zdravá nebo je-li slabá, pošle se pro Závadu (do Janovic?)“.*³ Znalostem těchto lidí předcházely zkušenosti a pozorování mnoha generací jejich předků. Je to vlastně ta zdravá lidová moudrost, kterou bychom nikdy neměli podceňovat. Spíše se z ní neustále poučovat. Jako ve všech jiných činnostech na tomto světě, také v lidovém léčení se naši nepoctivci, např. různé mastičkářky a zaříkávačky, které jak jinak než ve svůj prospěch využívaly zaostalosti lidu a často se uchylovaly k různým pověrám.

Všude se například věřilo, že veliké škody a choroby vznikají „**uřknutím**“ (uhranutím, též čarodějnictvím). *“Zvláště zlý soused byl takto nebezpečný, jak praví i pořekadlo: Oheň, voda škodí domu a zlý soused nejvíc k tomu.”* Proti takovému uhranutí prý pomáhalo odříkat Otčenáš pozpátku a při tom házet ohnivé uhlíky ze dřeva do vody. Uhranutý se měl otírat rubem košile.⁴

Pověřivostí zavání také léčení další nemoci tzv. **psotníku** (úlek, jinak též hlúza). Na něj měla jistá panímáma z Kozlovic tento recept: Spálit vlasy, peří nebo srst toho, kým bylo dítě vylekáno. Tímto kouřem musel být nemocný okuřován. Vylekal-li dítě nějaký člověk, musel přijít a zasmát se na něj.⁵ Zvláštní metoda byla na zjištění, zda se takové nemocné dítě uzdraví nebo ne. Tato metoda spočívala v tom, že *„pod kolébku dítěte se vložil škoppek, do něhož převrátili hrnec vřelé vody. Podle fyzického zákona voda ze škopku vnikla opět do hrnce; nastal-li tento zjev, minili, že léčení bude mít úspěch“*. Horší to bylo v těch případech, kdy původ vylekání nebyl znám. Tehdy bylo třeba vyhledat zažehnávače. Ten dal dítěti zcela novou košilku, která byla upředena i ušita za úplňku měsíce a nebílina. Přesně o úplňku se tato košilka musela dítěti naráz navléci. *„Tehdy „hlúza“ začne s dítětem lomcovati k nevydržení, a tu když se nejvíce svíjí v křečích, opět naráz se košilka z těla strhne a spálí nebo ještě lépe hodí do větru, aby ji vichřice na kousky roztrhala. Potom se dítě uzdraví a nikdy už záchvat nedostane. Tato metoda pomůže i tam, kde se i lékaři již vzdali naděje.“* Toto vypravovala prý z vlastní zkušenosti výminkářka Pavlisková z Čeladné.⁶

Netrpělivi rodiče zase údajně dítěti, které nechtělo spát nebo ho bolela hlava, uvařili čaj ze suchých makovic. Dítě pak tvrdě usnulo, ale bolest hlavy těžko přestala.

Staříčtí popisují zvláštní nemoc – **psinu**. *„A to byly ty psiny tři. Přišla zimnica, trásavka v jednu určitou hodinu, a to buď každý den nebo co druhý nebo co třetí den. Pomáhalo se od toho tak: do stromu šel navrtat díрку, ale když to byl mužský, tak do stromu mužského rodu. A chodil do té dírky každý den dechnout a hned zacpal díрку. Když na něho chodila psina co druhý den, tak dechnul dvakrát, když co třetí den, tak dechnul třikrát.“*⁷

Výše jsme si uvedli několik případů pro zasmání, možná k zamyšlení a teď už zaměříme pozornost k praktičtějším radám při léčení běžných neduhů, jak o tom podali zprávu starší pamětníci. Některé jsou dobře známé všem a jiné zase mohou překvapit.

Na **bolesti žaludku** platila hořká pálenka, odvar pelyňku nebo zeměžluči. Odvar přesličky zase prý žaludek čistil.

Bolesti v krku se nejčastěji léčily kloktáním odvaru ze šalvěje. Jinde zase radili polknout jednu nebo dvě lžice petroleje. Dětem se dával na cukr. Dobré prý bylo polykat „slzy“ kapající z rozsvícené hromničky a stejně posloužily i kočičky svěcené na květnou neděli. V Rychalticích přikládali na krk rozpařené houby.⁸ V Palkovicích zase proti bolesti v krku kouřili bylinu zvanou „lubštěk“ Trpěl-li někdo zánětem mandlí, pomohla mu údajně slanina nakrájená na tenké plátky a přiložená na krk nebo obklady máčené ve vřelém mléce.

Při **ochraptění** by se v zimě měla popíjet svařená zelnice s rozškvařenou slaninou a cukrem. Pomáhalo prý také vařené slazené pivo, horká limonáda, citron s cukrem nebo rozmíchaný žloutek s cukrem.

Na **kašel** byl účinný med nebo po lžičkách podávaná cibule usmažená na másle do růžova a poslazená medem.

Nejhojnější domácí prostředky jsou zaznamenány pro léčení **nachlazení**. V každé domácnosti se užívá odvaru z lipového květu. Po požití se má nemocný vypotit v posteli pod dvěma duchoňkami. Jestliže se velmi nachladilo malé dítě, přikládal se mu na prsa hrubý piják pokapaný lojovou svíčkou a potřeny medem nebo se vytlačila v troubě rozpařená cibule a poslazená šťáva se dala nemluvněti vypít. Nachlazeným se také velmi doporučovalo napařování nad nádobou se spařenými sennými plevami.

Při **rýmě** se máčejí nohy ve slané vodě, někde v horké vodě.

Bolesti hlavy mirmí přiložený na plátky pokrájený brambor, křenové listí, řepové listí, zelný list, slupky z čerstvých okurek, kyselé zelí nebo jen studený obklad. Jinde zase užívali bezu v mléce, pouštěli páru do uší nebo inhalovali a nahřívali se.

Horečku zahání obklady močené v octové vodě nebo v mléce, dále potírání čela a spánků francovkou.

NÁKAZE CHŘIPKOU
podlehne vždy méně otužilý organismus. Otužujte proto soustavně své tělo masážími. Chřipce
ZABRÁNÍTE
mentholovou francovkou

ALPOU

Řádnou desinfekci úst, nosních dutin a dýchacích ústrojí čelíte také nákaze. Klokotejte a vyplachujte ústa zředěnou Alpo u. Vdechování nezředěné Alpy má blahodárný účinek. Desinfikujte vzduch rozprašováním Alpy v obývacích místnostech!
Poradte se s lékařem.

ALPA

POCENÍ NOHOU
zamezují koupele ve vlažné vodě s několika kapkami francovky ALPY. I pálení se zmírňuje.

Dobová reklama na „ALPU“ – vědecky ověřený „zázračný“ všelék té doby⁹

Bolesti zubů nejlépe utiší přikládání rumu nebo francovky na postižený zub. Lihoviny se v ústech drží tak dlouho, dokud zub nepřestane bolet. Na otoky se přikládá pytlík naplněný ovsem a nahříváný na kamnech. Je nutné udržovat tvář v teple. Do ovsa je dobré přiložit kousek kafru a čertince. Kafr se také dává do vaty a vkládá se do ucha na straně bolavého zubu. Další možností léčení je nakapat na vatou křenový líh a vložit ji do zubu, aby se bolest vypálila. Někdy se také radí dát do vykotlaného zubu utřený česnek, hřebíček, sůl nebo zrnko pepře. Dáseň by se měla potírat lihem.

Lidem nemocným **revmatismem** prý pomáhá vyhřívání na slunci. Účinné je pošlehat postižené místo kopřivami a mazat lihem, ve kterém byli máčeni mravenci. V Palkovicích nazývali údajně tuto nemoc „suchý bul“. Mužům pomáhala v tomto případě vlna z černého berana a ženě z bílé ovce. Bolestivá místa touto

vlnou obkládali. Prospěšná byla koupel z mateřídoušky a mladých výhonků jehličnanů.

Krvácení z rány se zastaví, přiložíme-li roztlučený řebříček. Není-li po ruce, nebo je-li zima, přiloží se na ránu pavučina. V Hodoňovicích dávali na boláky a rány navíc ještě zaječí sádlo, srnčí lůj, jitrocel nebo mořskou cibuli.¹⁰ Krev z nosu se zastavuje šňupáním vody.

Modřiny vzniklé bitím nebo upadnutím se nejlépe hojí, když je namažeme čerstvým máslem. Podobně poslouží i přikládání čerstvých křenových listů.

Aby po nárazu nenaskočila na čele **boule**, má se na ránu přitlačit plochý nůž nebo větší peníz.

Na **omrzliny** se přikládá rozmělněný česnek nebo obklady ze strouhaných syrových brambor.

Popáleniny se potírají petrolejem, nebo rozškvařeným omastkem a posypou moukou. Je dobré na popáleninu rychle seškrábat trochu vápna ze zdi. V Chlebovicích popálená místa potírají malířskou fermeží rozetřenou na plátně.¹¹ Jinde zase přikládají obklady ze strouhaných syrových brambor nebo třou postižené místo čerstvou cibulí. Podobně opařeniny se posypou moukou, seškrabaným vápnem nebo solí.

Křečové žíly se léčí přikládáním rozmělněných jitrocelových listů.

Trpí-li někdo **ledvinovou chorobou**, vaří se mu čaj ze sušené přesličky rolní. Dobré je také koupat se v tomtéž odvaru. Pomáhá i proti **vodnatelnosti**.

Lidé slabí na **plíce** mají popíjeti odvar z petrklíče nebo jahodníků, dále je vhodný odvar podbělového květu, kořenů pýru a listů jitrocele.

Na **podebraniny** všeho druhu má se přikládati rozžvýkaný chléb s máslem, sušená švestka, rozmělněný tvaroh nebo se má podebírající se prst koupat v mydlinách tak horkých, pokud lze snést. Vyhledávaným prostředkem na vytahování hnisu při odebírání je zaječí sádlo. K urychlení odbírání přikládají se ostružinové listy, do žluta upečená cibule, plátek pocukrovaného špeku, lněné semeno, krupičná kaše, případně postrouhaný brambor

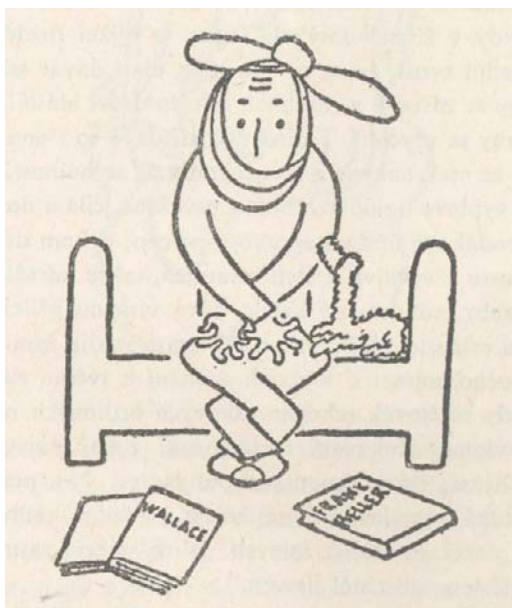
s lihem. Vlažný odvar slezu je prý osvědčeným prostředkem k čištění ran hlavně při déle trvajících odbíratinách.

Souchotiny lze léčit popíjením odvaru dubové kůry a jarních dubových pupenů, odvaru plicníku nebo bedrníku. Souchotináři mají jíst psí maso a sádlo. Psí kůže přikládána na prsa pomůže i v těch nejtěžších případech.

Škrkavky vyžene mléko vařené s česnekem, pověřiví navíc žádají, aby se tento odvar pil v pátek. Výborně také pomáhá „zelňačka“ s česnekem.

Na **chudokrevnost** platí pravidelné pití kozího mléka.

Kuří oka se mají vypálit cibulí namočenou v octě a pak vyříznout břitvou.

Úraz zmírní masáž prováděná pomocí husího sádla, kuřího sádla nebo jiné mastnoty. (V tomto oboru byla v obci Palkovice osvědčená masérka „slepá Maruška ze špitála“, pro kterou si často lidé posílali.)

Vředy se léčí přikládáním cibule nebo rohlíku rozmočeného v mléce.

Zánět oční sliznice se léčí obklady z kyselého mléka.

Na **pohmožděné kosti a svaly** se přikládají listy kostivalu, lopuně nebo devětsilu.

Když měl někdo po velké dřině **zmožené ruce**, doporučovalo se namočit šátek do moči, namydřit, poté jím potřít ruce a ovázat je tímto šátkem.

Při **spále** se potírá tělo nemocného dítěte lihem a dávají se mu teplé lihové obklady.

Trpěl-li někdo na **astma**, pil čaj z ostružinového listí.

Ochranným prostředkem proti šíření nakažlivých nemocí byl rozžvýkaný česnek. (Dříve, než někdo vešel k nemocnému s nakažlivou chorobou, rozžvýkal česnek.)

A na závěr se s Vámi podělíme o jeden univerzální léčebný prostředek. Proti každé nemoci se doporučuje požívání borovičky nebo vařené kořalky. (Ale pozor! Nepřehánět!) *„Pocítí-li kdo nevolnost, je dobře lihoviny tyto popítí, ulehnouti do postele a prospati se. Nepomůže-li tento prostředek ihned, musí se tak dlouho opakovati, až se nemoc zažene.“*¹²

Použití prameny:

- ¹) Monografie obce Palkovic, SOkA Frýdek-Místek, AO Palkovic, inv. č. 25, s. 48
- ²) Tamtéž, s. 46
- ³) Monografie obce Čeladná, SOkA Frýdek-Místek, AO Čeladná, inv. č. 35, s. 3
- ⁴) Monografie obce Palkovic, s. 48
- ⁵) Monografie obce Kunčice p. Ondř., SOkA Frýdek-Místek, AO Kunčice, inv. č. 31, s. 54
- ⁶) Monografie obce Čeladná, s. 3
- ⁷) Monografie obce Staříč, SOkA Frýdek-Místek, AO Staříč, inv. č. 17, s. 15
- ⁸) Monografie obce Rychaltic, SOkA Frýdek-Místek, AO Rychaltice, inv. č. 14, s. 22
- ⁹) Frýdecko-místecký kraj, 1933, č. 3, s. 2, č. 25, s. 3
- ¹⁰) Monografie obce Hodoňovic, SOkA Frýdek-Místek, AO Hodoňovice, inv. č. 2, s. 14
- ¹¹) Monografie obce Chlebovic, SOkA Frýdek-Místek, AO Chlebovice, inv. č. 9
- ¹²) Monografie obce Čeladná, s. 4

DR. RUDOLF JANDA – PRVNÍ PŘEDSEDA MĚSTNV VE FRÝDKU-MÍSTKU

Alena Matějová

V měsíci září roku 2000 zemřel ve věku 93 let dr. Rudolf Janda, jehož kulturní veřejnost našeho regionu zná především jako významného fotografa, který se zapsal do rodného kraje zejména poetickými snímky beskydské krajiny. Jeho obrazová monografie *Prales v Beskydách* vydaná v roce 1943 na popud Karla Plicky, nebyla dodnes překonána a je velká škoda, že pro své datum vydání je už veřejnosti zcela nedostupná. V padesátých letech vyšla ve dvojitým vydání ještě publikace *Naše pralessy*, ale i ta je už dávno rozebrána.

Rudolf Janda: Lysá hora, 1969

I když většinu života prožil ve Frýdku-Místku, kam se s rodiči v roce 1910 jako tříletý přestěhoval z Frenštátu p. Radhoštěm, je více známý právě tam. Snad to bylo osobními kontakty i tradicí založené Muzejní a vlastivědnou společností ve Frenštátě p. R., že

obě poslední výstavy z let 1992 a 1997 se konaly právě ve frenštátském muzeu a i monografie *Rudolf Janda, básník krajiny a lesa* vydaná v edici Profily, vzešla z jeho iniciativy.

Do historie Frýdku-Místku se zapsal jako první předseda revolučního národního výboru. Jako komisař politické správy byl pověřen Národním výborem v Moravské Ostravě ustanovením Národního výboru ve Frýdku-Místku v první etapě s působností pro MNV i ONV. Ustavující schůze se konala už 4. května 1945, kdy ještě na území města doznívaly osvobozovací boje. Podle jakého klíče byli přítomni svoláni, ze zápisu zasedání zřejmé není. Od počátku převládali zástupci KSČ jako stálá opozice proti dr. Jandovi. Hlavním bodem prvního jednání bylo složení národního výboru. Kromě zástupců politických stran doporučil dr. Janda i zástupce z řad profesionálů. Jednalo se o ředitele válcoven Karlovy huti ing. Kořínka jako představitele podniku, na němž bude záviset rychlá stavební obnova, obchodníka Viléma Šlapetu jako odborníka ve věcech finančních a štábního kapitána v. v. Rieglera jako pracovníka domácího odboje. Zástupci KSČ se vyslovili proti jejich jmenování, a tak byl první národní výbor od počátku až na předsedu dr. Jandu složen jen z představitelů politických stran.

Dalším sporným bodem byl referát milice, která se pod vedením člena KSČ Sikory dopouštěla různých nezákonností. V květnových dnech působily na území města paralelně vedle sebe tři skupiny milice a každá z nich brala spravedlnost do svých rukou po svém. Docházelo nejen k rabování a zatýkání, nezastavili se ani před mučením zadržených a popravami. Na zasedání národního výboru bylo dohodnuto, že referát milice bude řídit dr. Janda osobně, člen Sikora mu však pod různými záminkami nebo předčasným odchodem ze zasedání odmítal agendu předat. Příslušníci milice sídlící na náměstí v Místku dokonce připravovali zatčení členů národního výboru. Člen Sikora to obhajoval slovy, že „...to bylo jen pobouření proti některým členům a nelze z hochů za krátkou dobu vychovat bezvadné příslušníky milice.“

Při obnovení provozu ve válcovnách Karlovy huti byl dr. Janda dokonce na popud člena národního výboru za KSČ Morkese dělníky fyzicky napaden a musel shromáždění opustit. Napadli ho jako představitele prvorepublikové politické správy, která potlačovala demonstrace a stávkové hnutí ve 30. letech. Incident byl několikrát na zasedáních projednáván, ale nápravy nebo alespoň omluvy se už dr. Janda ve své funkci nedočkal.

16. srpna se na zasedání vzdal funkce předsedy i členství v MNV a své odstoupení odůvodnil tím, že nepožíval plné důvěry některých jednotlivců z řad KSČ, čehož byla událost v Karlově huti dokladem. Bylo mu vytýkáno i údajné nadřizování Němcům, které vyvracel na příkladech, kdy ve Frýdku byl ostřejší protiněmecký přístup, než jaký požadovala vydaná vládní nařízení.

Možná i tato přímá zkušenost s představiteli města, z nichž mnozí vytrvali v různých vlivných funkcích ještě mnoho let a únorové události jim jejich počiny zlegalizovaly, byla důvodem, proč našemu městu zůstali dr. Rudolf Janda i jeho ve světě uznávané dílo neznámými.

Obsáhlé slovníkové heslo Rudolfa Jandy obsahuje Encyklopédie Internationale des Photographes, Editions Camera Obscura, Hernance, 1985.

Prameny:

SOkA Frýdek-Místek, MěstNV Frýdek-Místek, inv. č. 2

Rudolf Janda, básník krajiny a lesa. Muzejní a vlastivědná společnost Frenštát pod Radhoštěm 2000

VZPOMÍNKY RUSKÉHO LEGIONÁŘE ANTONÍNA ZELINKY Z PALKOVIC

1. část

Tomáš Adamec

V loňském roce vydal Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku publikaci Čkoslovenští legionáři z okresu Frýdek-Místek 1914-1920. Do této publikace se ovšem nevešly všechny materiály, které jsme v rámci přípravy publikace získali od potomků legionářů či z dalších zdrojů. Nejvýznamnějším z těchto nevyužitých materiálů jsou nepochybně vzpomínky ruského legionáře Antonína Zelinky z Palkovic, jejichž rozsáhlost mne vedla k tomu, že jsem se přímo rozhodl zařadit jejich část do archivního sborníku. V rámci legionářské publikace, kde byly publikovány pouze úryvky ze vzpomínek řady legionářů, by vzpomínky Antonína Zelinky nemohly dostat zasloužený prostor, což by byla škoda. Nevíme, kdy byly napsány, ale to není až tak rozhodující. Důležitá je skutečnost, že byly psány na základě poznámek, které si v deníkové podobě pořizoval Antonín Zelinka přímo v Rusku. Deníkový charakter svým vzpomínkám ponechal, i když je později přepisoval. Tato skutečnost a stručný syrový styl činí ze vzpomínek velmi zajímavý pramen a umožňuje nám poznat postoje prostého legionáře ve zmatcích sibiřské anabáze. Jeho zápisky postihují v podstatě celé období jeho působení v Rusku. Pro uveřejnění ve sborníku jsem vybral pouze období, které Antonín Zelinka strávil jako čkoslovenský legionář, to znamená období od září roku 1917.

Než dáme slovo Antonínu Zelinkovi, bylo by dobré alespoň stručně nastínit, o co tenkrát na Sibiři šlo. Dne 2. července 1917 se Čechoslováci zúčastnili bitvy u Zborova. Dobyli zde skvělého vítězství a přesvědčili tak Prozatímní vládu, aby dále nebránila vytváření čkoslovenských legií v Rusku. Byl povolen nábor do legií mezi čkoslovenskými zajatci a začala se formovat mnohadesetitisícová armáda.

Ale sotva se vytváření našich legií naplno rozeběhlo, došlo k bolševickému převratu a nová bolševická vláda začala vyjednávat o míru, k jehož uzavření nakonec také na začátku března 1918 došlo. To bylo ale přímo proti zájmům československého odboje. Legie přece vznikly proto, aby bojovaly na frontách 1. světové války proti rakouské a německé armádě za svobodu svých národů. Toto poslání bylo nyní ohroženo a čelní představitelé odboje začali zvýšeným tempem usilovat o přesun ruských legií do Francie, kde by se mohly plně uplatnit. Zároveň dostali legionáři příkaz, aby se nevměšovali do vnitřních záležitostí revolučního Ruska.

Bolševici však měli z relativně velké a dobře ozbrojené a vycvičené armády Čechoslováků strach a žádali jejich odzbrojení. Masaryk souhlasil, aby legionáři odevzdali větší část zbraní. Dohoda, kterou obě strany uzavřely, však nebyla – spravedlivě řečeno – dodržována ani jednou stranou. Čechoslováci si ponechali podstatně více zbraní, než bylo dohodnuto, sověty zase požadovaly vydání zbraní nad stanovenou normu. Sověty zdržovaly na trati legionářské ešelony, Čechoslováci navzdory proklamacím navazovali tu a tam kontakty s protisovětskými organizacemi. Na obou stranách vzrůstala nervozita, stupňovaná různými drobnými konflikty. Vzájemná nedůvěra a nervozita se neustále stupňovaly. Jedním z nejdůležitějších momentů, v jejichž důsledku pak došlo k otevřené roztržce, bylo rozhodnutí dohodových spojenců o přesměrování legií na Archangelsk. Legionáři v tom viděli sovětskou intriku. Nedostatečně vyzbrojené legie měly na severu padnout do rukou Němcům.

Dne 14. května 1918 došlo k tzv. čeljabinskému incidentu, který je všeobecně považován za rozbušku dalšího dění. Na nádraží v Čeljabinsku vyletěl z rozjíždějícího se vlaku s německými a maďarskými zajatci kus železa a smrtelně zranil jednoho legionáře. Čechoslováci vyhnali zajatce z vagónu, zjistili viníka a zabili ho. Do řešení incidentu se vložil čeljabinský sovět. Delegaci legionářů, která šla záležitost vysvětlit, nechal zavřít a když ji pak odmítl pustit, legionáři obsadili město.

O týden později si legionáři na svém sjezdu v Čeljabinsku zvolili své vlastní vedení, které mělo zajistit přepravu do Vladivostoku. Rozhodující moc nyní přešla v podstatě

na důstojnický triumvirát Gajda, Čeček, Vojcechovskij. Z Moskvy v těch dnech navíc přišel telegram, v němž sověty požadovaly naprosté odzbrojení legií. Pro legionáře požadavek zcela nepřijatelný, rovnající se vyhlášení války. Na stanicích začalo docházet k přepadáním legionářských vlaků. K zákeřným přepadením došlo v květnu 1918 u Marianovky, v Irkutsku, u Zlatoustu. Legionáři se museli bránit. Oproti svému původnímu přesvědčení a úmyslu nezasahovat do vnitřních záležitostí Ruska a co nejdříve se přepravit do Francie, vstoupili do faktického otevřeného konfliktu s bolševiky, s nimiž sváděli zdlouhavé a vyčerpávající boje po celé délce magistrálu, například u Lipjag, u Samary, v Omsku, Jekatěrinburgu či Irkutsku.

4. baterie při střelbě u Lipjag

Během několika týdnů zcela ovládli území prakticky celé Sibiře podél magistrály. Legionáři měli v té době podporu nemalé části obyvatelstva Sibiře i nově vzniklé demokratické sibiřské vlády v Omsku. Zůstávali však vojensky osamoceni. Na konci září 1918 tak přišlo vystřízlivění z dosavadních opojných úspěchů. Projevila se únava z vyčerpávajících bojů na neobyčejně rozsáhlé frontě.

Také Rudá armáda sílila. Navíc z Evropy přicházely zprávy o blížícím se konci války. Na Sibíři o něčem takovém nemohlo být ani řeči. V polovině listopadu 1918 proběhl v Omsku vojenský převrat. Demokratická vláda byla svržena a vlády se ujal admirál Kolčak. S ním už ale legionáři nechtěli mít nic společného. Legie byly demoralizovány, legionáři už nechtěli dál bojovat za jim cizí zájmy, chtěli domů do nové republiky. Za této situace se M. R. Štefánik rozhodl zrušit demokratický charakter legií a přeměnit je ve zcela normální vojsko s pevnou disciplínou. Na konci roku 1919 si pak legionáři museli prostřílet cestu přes území dalšího dobrodruha atamana Semjonova do Vladivostoku. 7. února 1920 podepsaly legie s bolševiky smlouvu o příměří a postupně se začaly ve Vladivostoku nalodovat a odplouvat do nové republiky. Poslední dopluli v listopadu 1920.

13. 9. 1917 K večeru jsme šli do zemljane, tam nás rozdělili na roty. Cvičili jsme v šatech, jak jsme došli. O šaty byla nouze. Museli jsme čekat, až nám Rusové něco dají. Koupil jsem si hodinky, nešly. Počasí většinou jasné. Noci chladné. Přes den a večer přednášky proti Rakousku a Německu. Cvičení podle ruského vzoru. Každý měl radost, bylo veselo.

Říjen 1917 Začátkem deště a mrazy. Naše vojsko mělo nepřijemnosti s ruským lidem kvůli Kornilovovi. Nesměli jsme dát najevo žádné sympatie pro něj. Z jiných gubernií k nám dojížděli kupovat obilí nebo mouku. My jsme byli ustanoveni na dráhu, abychom jim tyto zásoby rekvírovali, aby také u nás nebyl nedostatek. Po večerech jsem chodil s Nýdrlem na mléko a chleba. Dostávali jsme to od Rusů dosti lacino, zvlášť když jsme jim pomohli s prací. U roty byla pro náš žaludek slabá strava. Ráno čaj, v poledne polévka, malý kousek masa, černá kaše nebo fazole. Večer čaj nebo polévka. Lidé se při rekvizicích začali proti nám bouřit a němečtí a bolševičtí agitátoři je štváli proti nám. Ať si to prý nenechají líbit.

10. 10. 1917 Osmnáct našich mužů jelo do Gabarovsku jako stráž na stanici a také rekvírovat.

19. 10. 1917 *Jeli zpátky. Když dojeli, lid se vzbouřil a chtěl je všechny pobít. Nadávali nám vrahů, Němců atp. Ruský praporčík běhal kolem ešelonu a štvál. Já stál v jedné skupině deseti ruských civilů. On je štvál, ať nám seberou vintovky a zabijou nás, že jsme zajatci a že si od nás nenechají ve své zemi poroučet. Když mě uviděl, chytil mě za rameno a začal se mnou třást se slovy: „Vot zděs tože odin Čech. Job tvoju mať.“ Já jsem se mu vytrhl, přeskočil jsem plot a běžel k našim všechno zalarmovat. Hoši sebrali vintovky a utíkali na nádraží. Asi 80 metrů před nádražím jsme se zastavili a pozorovali, co se děje. Naši zvědové nám hlásili, že Rusové nás chtějí přepadnout ve vesnici.*

Šli jsme čtyři na perón, ostatní obešli nádraží. Proti nám šlo asi 20 Rusů, vepředu ten praporčík, co je zbuntoval. Šli jako by se procházeli. Když se k nám přiblížili asi na 15 kroků, obklíčili nás. Chtěli nám sebrat vintovky a nás zabít. Vtom přiběhli naši. „To je ten, co buntoval,“ řekl jsem a ukázal na toho štváče. Vtom okamžiku se Rusové rozeběhli i s buntovníkem a schovali se do vagónů. Vlak pak odjel do Prijatina. Řekli jsme náčelníkovi stanice, ať ihned telefonuje do Prijatina o tomto výstupu, aby naši ve vlaku toho buntovníka-

Prosinec 1917 *V prosinci většinou sníh, mrazy. Některou noc nás chtěli zase místní lidé přepadnout a pobít. Stráž vždy na noc zesílena. Okolo chodily občas podezřelé osoby. Spali jsme oblečení, zbraň vedle sebe.*

Leden 1918 *Na ruské svátky hráli Rusové divadlo. Šel jsem se podívat též. Místní bolševici vyvolali křik a hádku s našimi. Odešel jsem domů. Na Tři krále jsme šli dohromady svítit vodu s procesím. Slavnost se odbývala na ledě. Vysekali velkou díru, postavili velký kříž z ledu a okolo se modlili a zpívali. Vojáci, většinou bolševici, asi po pěti mužích, v salvách stříleli a též házeli bomby. K poledni se to skončilo a my jsme šli domů.*

23. 1. 1918 *Asi padesát bolševiků z vesnice nás chtělo přepadnout v noci ve středu a odzbrojit. Šli s vintovkami a jedním*

kulometem. Byli opilí, takže jsme je zpozorovali a připravili se k obraně. Mezi Rusy byl jeden, co byl svědkem bojů československé brigády u Zborova. Přesvědčil ostatní, že s Čechoslováky není radno si něco začínat, že by to mohlo špatně dopadnout. Tak si to rozmysleli a vrátili se zpět. My jsme zesílili stráž. Nedaleko nás byl lihovar a v něm spousta lihu. Vesničané tam chodili a líh si brali. Byli jsme požádáni, abychom lihovar hlídali. Jednou v noci Rusové začali v opilosti střílet a lihovar bombardovat. Naše stráž utekla. Rusové lihovar rozbili a líh vypustili.

25. 1. 1918 Taje, slabé mrazy, sníh. Bolševismus se vzmáhal, blížil se Brest Litevský mír s Němci. Chystali jsme se na cestu do Francie.

3. 3. 1918 Vyšli jsme z Brezové Rudky do Prijatinu odpoledne ve čtyři hodiny. Dorazili jsme tam ve dvě hodiny v noci. Bláta a vody bylo na cestě dost. V Prijatině se připravoval celý 6. pluk.

7. 3. 1918 Vyjeli jsme z Prijatinu směrem na Bachmač. Včera se stalo neštěstí. Ešelon stál před nádražím a jeden bratr si hrál s bombou, která mu vybuchla a těžce ho zranila. Později v nemocnici zemřel. Zraněno bylo ještě několik bratrů.

10. 3. 1918 Boj s Němci u Bachmače. Němci nás chtěli zaskočit a překazit odjezd do Francie a nás všechny postřílet a pověsit. Byl to hrozný boj. Po velké námaze Němci ustoupili. Ztráty ohromné. Pak se s námi spojila 2. divize. Němci se vrátili a znova útočili. Zvláště u Hamel, kde soustředili velké síly a chtěli nás zaskočit. Byly to velké boje, my nastupovali s chutí a každý z nás měl zlost na Němce. Byli jsme šest dní v bojích, než přijela 1. divize. Nás pak zůstalo 20 v Bachmači na stráži na nádraží a měli jsme za úkol dávat pozor na bolševiky, co telefonují a jaké zprávy odesílají. Zde bolševici bojovali s námi, ale jak viděli, že se Němci blíží, utekli pryč a nás tam nechali. Také vedle nás bojovali internacionalisté (z různých národností), ale nezachránil se ani jediný. Bylo to u Plísek, kde Němci nastupovali a internacionalisté

byli s námi. Leželi jsme dlouho ve sněhu a stříleli proti nastupujícím Němcům, a když jsme pak chtěli vstát, byli přimrzlí. Při naší stráž 20 mužů byl velitelem poručík Bielina, kterého nám bolševici areštovali a odvezli pryč, já pak měl u stráže velení. Rusové chtěli, ať tam s nimi zůstaneme proti Němcům. Všechny vlaky už byly pryč až na 2 pro zraněné. Poručík museli pustit, žádali jsme, aby ho hned přivedli, jinak že všechny postřílíme. Němci se zase přibližovali na Bachmač. Ranění nastupovali do posledního vlaku, byl již přeplněn a my jako stráž jsme neměli kam jít. Vtom přijelo na koních asi 8 bolševiků, kteří křičeli: „Spas se, kdo můžeš, Němci nás obkličují.“ Na nádraží nastala panika. Několik set Rusů naskákalo na vlak, na střechy, mezi vagóny. Vlak se nemohl hnout, my jsme je všechny museli sehnat dolů. Utíkali pěšky. Vlak se začal rozjíždět. Chtěli jsme naskočit, ale nikde nebylo místo. Prosili jsme, že zůstaneme stát ve dveřích. Zima byla strašná.

Z bojů u Trojcka

Konečně nás v jednom vagóně vzali. Jeli jsme do Konotop, kde jsme museli vylézt ven, ať si najdeme svůj vlak, ale nenašli jsme ho. Konečně jsme se dostali tři do jednoho vozu. Na jedné stanici jsme

vlezli do těplušky, kde bylo několik našich i Rusů, rozdělali uprostřed vagónu oheň a ohřívali se. Ale podlaha se rozechřívala a hořela kolem dokola, muselo se to hasit a nebylo vody. Jeden za druhým se na okraji ohně vymočili a oheň se nemohl šířit.

Když jsme přijeli do stanice Dubinska, ztratilo se tam 13 pytlů cukru. Podezření padlo na nás. Odstavili lokomotivu a nechtěli nás dál pustit. V jednu hodinu v noci nás obsadili, všechno ven, a začali nás prohledávat. Našlo se přitom 10 pytlů.

26. 3. 1918 jsme dojeli do Balašova. Tam stálo asi 7 našich vlaků. V noci z 29. na 30. 3. se před nádražím ozvala střelba z kulometů a z děl. Dozvěděli jsme se, že Rudí nastupují na nádraží, které mají ještě obsazeno bílí. Město už bylo rudé delší dobu, ale nádraží ne. My jsme byli po celý čas boje zavřeni ve vagónech, zůstali jsme neutrální. Boj trval asi hodinu, pak bylo slyšet „Hurá“. Bělogvardějci utíkali pryč, červení nádraží dobyli. My jsme pouze zesílili stráž a spokojeně spali. Ráno jsme se šli podívat na perón a mluvili s červenými. Mluvil jsem s Čechem, který bojoval na jejich straně. Liboval si, jak se má dobře, že má revolver a jak mu dojdou peníze, zajde v noci k buržujovi, namíří na něj ten revolver a povídá: „Davaj děňgy. Job tvoju mat.“ A má hned peníze a vše, co chce. Za půl roku, jestli nebude chtít zůstat, může odejít. Vymlouval jsem mu to, že to bude špatné pro Rusko, jestli to tak budou provádět. Řekl mi, že bude mobilizace všech a že budou postupovat proti Němcům a nás že také nikam nepustí, že budeme bojovat s nimi. Řekl jsem mu, že s radostí, když budou mít pořádnou armádu a budou bojovat. Že raději zůstaneme zde, než abychom jeli do Francie. Ale nebylo vidět, že by u nich byla pořádná armáda.

Náš odjezd stále zdržován sovětskou armádou. Dělalí nám stále potíže. Stále chtějí další zbraně a nedůvěřují nám. Slibili jsme neutralitu a částečně odevzdali zbraně. V Penze jsme odevzdávali zbraně bolševikům – Čechům. Ti mezi námi prováděli velkou agitaci, ať prý zůstaneme s nimi. Někteří zbabělci se k nim přidali. Bylo jich jen několik, ale když viděli, jaký je u bolševiků pořádek, vraceli se zpět. Bolševici stále od nás vymáhali zbraně, zdržovali nás, zamýšleli nás postřílet nebo pozavírat do lágrů. Přichystali

jsme se na všechny možnosti. Zbrání jsme už měli málo, ale nechali jsme si je pro případ přepadení.

Květen 1918 Asi v polovině května žádali po nás skoro na každé stanici jednu vintovku. Náš prapor 6. pluk, č. 31 byl v Omsku a zase žádali asi 10 vintovek. Nedali jsme. Prohlásili, že nás dále nepustí, nedáme-li jim nějakou. Dali jsme jim ještě 3. Pak nás pustili. Jeli jsme do stanice Čelimskaja.

21. 5. 1918 Jel z Novonikolajevska do Omska ešelon s asi 30 kanóny. Doprovod dělali většinou Němci a Maďaři. Prý jedou do Omska, víc že neví. Chtěli jsme je přepadnout a zabrat, podporučík Kravák však řekl, že to nejde, tak za dva dny by to už ale šlo. Nato přijel od Odbočky Národní rady kurýr s důvěrným vzkazem k veliteli našeho vlaku štábnímu kapitánovi Čechovskému. Rovněž se do Omska vrátily dva vlaky zajatců, kteří stáli na naší stanici Čelimskaja. Provozovali nás tak dlouho, až došlo k výstupu. Jejich vlaky stály na první a druhé koleji a my je museli podlézat. Ti na nás pokřikovali, že nám dají a podobně, neboť někteří jsme byli bosí a též jednoho z nás shodili dolů, jak lezl pod jejich vlak. Nastala hádka, přiběhli naši kluci, vzali s sebou co kdo našel, několik Němců a Maďarů též odpravili, ostatní jsme zavřeli do vagónů, nikdo nesměl ven. Jejich velitel, německý major, pak prosil našeho velitele, aby dovolil aspoň otevřít okna, že to není k vydržení, a aby mohli chodit na záchod.

Odpoledne pak odjeli k Novonikolajevsku. Přijela lokomotiva a chtěli nás někam odvézt. My to nedovolili, tak zase odjeli. Zjistili jsme, že na to neměli povolení. Chtěli nás zaskočít. Ihned jsme zesílili stráž a připravili si zbraně.

Noc z 25. na 26. 5. 1918 Chystali jsme se k boji. Okolo půlnoci přišel rozkaz, ať se v největší tichosti oblečeme, vezmeme si jakoukoliv zbraň a čekáme. Já jsem pušku neměl, tak jsem se přihlásil k házení granátů. Bylo nás sedm, já, velitel a šest mužů. V jednu hodinu byl dán rozkaz k nástupu. První věcí bylo vzít telefon do ruky a zabrat stanici, likvidovat posty na mostech, obsadit dráhu na Omsk a Novonikolajevsk, zadržet každý vlak,

prohledat celou vesnici a sklady. Rusové byli překvapeni. Všichni byli zavřeni, lidem oznámeno, že Čechoslováci berou dnešním dnem dráhu do svých rukou. Ruští železničáři šli s námi, okamžitě jsme stavěli ve vagónech barikády z písku a chystali jsme se k odjezdu na Omsk. Měli jsme celkem 150 vintovek. V Čelimsku zůstala silná stráž, která hned obsadila most k Novonikolajevsku a my ve 4 hodiny odjeli k Omsku. Vpředu broněvik a za ním vlak s námi. Byli jsme v pohotovosti. Tam jsme přijeli, tam jsme hned obsadili stanici a telefonovali zpátky, jestli máme spojení. V každé stanici zůstala stráž a vesničanům bylo řečeno, že když se našim něco stane, bude celá vesnice vypálena.

Pak jsme jeli k Berabinsku, kde byl větší počet bolševiků. Rozdělili jsme se. Po zabrání stanice jsem měl s dalšími obsadit odbočku na Kaňsk. Rychle jsme vjeli do stanice. Rusové byli překvapeni, vůbec nechápali, co se děje. Vyskákali jsme z vozů, odzbrojili je a pozavírali. V Národním domě byla zábava a tancovalo se. Všechny strany jsme obsadili, vtrhli dovnitř a křičeli: „Ruky vzhůru. Civilové domů, vojáci do arestu.“ Já a jedenáct našich jsme běželi za město obsadit dráhu na Kaňsk. Brodili jsme se po kolena ve vodě a bažinách. Na trati byl ruský důstojník, který se nám legitimoval a po sdělení, že jsme převzali trať, měl velkou radost. Čekali jsme, jestli od Kaňska nepříjede vlak. K večeru nás přišla vystřídat četa našich vedená praporčíkem Skořinským a my jsme se vraceli do vagónů. Asi za třičtvrtě hodiny jsme slyšeli střelbu z kulometu. Z Kaňska přijeli bolševici. Museli se ale vrátit. Z našich byl jeden těžce raněn a na druhý den zemřel. To byla naše první oběť.

Zakopali jsme se. Od Omska nám hrozilo nebezpečí. Všechny vlaky co projížděly, byly prohledány a zůstaly na nádraží. Z Kaňska bolševici utekli, obsadili jsme ho my. Rusové vstupovali k nám dobrovolně. Ochranu města vzali do svých rukou a pak postupovali dál k Omsku až na stanici Tatarskaja. Zbrani jsme měli málo. Přijížděli bolševici, byla jich přesila, takže jsme museli couvnout do Barabinska. Začali nás obkličovat. Zničili jsme mosty a Barabinsk se evakoval. Couvli jsme až ke Kargatu. Děla jsme neměli. Zakopali jsme se v Kargatu. Chodili jsme dopředu

na výzvědy, abychom zjistili, co Rusové dělají. Přijel nám na pomoc 1 ešalon a 2 roty od 7. pluku.

V noci jsem byl poslán také na patrolu směrem po dráze na Barabinsk. Bylo nás deset. Šli jsme asi 13 verst a nic jsme se o bolševicích nedozvěděli. Druhý den po poledni do nás začala střílet artilerie, mezi námi vypukla panika. Jak je to možné? Kde se tu vzali? Asi opravili mosty. Museli jsme z vlaků ven. Udělali jsme řetěz a šli do okopů. Bolševici nastupovali na naše levé křídlo, na 3. rotu. Naštěstí jsme získali posilu dvou děl. Bolševici přijeli až k mostu, k samým zákopům, takže do nás mohli střílet z boku. Vtom ale naše artilerie začala střílet po broněviku. První rána padla před něj, druhá za něj, třetí vedle a broněvik už jel zpátky. Naše artilerie střílela znamenitě, bolševici couvali a večer se ztratili. Naše rozvědka šla dopředu a my opravovali most a časné zrána jsme se vydali za ní. Hnali jsme bolševiky za Barabinsk až k Tatarskaj, kde jsme se dozvěděli že od Omska nám jedou naši na pomoc. Omsk byl dobyt a bolševici obklíčeni.

Vraceli jsme se pak do Novonikolajevska na pomoc 7. pluku. Předtím, když jsme u Tatarské ustupovali, bylo několik našich druhů zajato bolševiky. Také se ztratil poručík Skořinský. Když jsme se teď vraceli zpátky a přijeli k Barabinsku, Rusové nám hlásili, že bolševici ubili několik Čechů, mezi nimi i jednoho oficíra, a zakopali je u mostu. Vykopali jsme je a odvezli do Barabinska k pohřbení. Dívali jsme se na ně a poznávali je. Nešlo je však poznat, jak byli zohaveni. Vlasy upáleny, přirození pobodáno, rozsekáni a vintovkami dobiti. Mezi nimi byl i Rus, který měl přirození vyřezané. Byl to příšerný pohled. Byli jen v podvlékačkách a košilích. Hledali jsme mezi nimi poručíka Skořinského, ale nikdo ho nepoznal. Až jeho sluha, který mu vyšíl písmeno „S“ na podvlékačky.

Pak jsme jeli dál do Novonikolajevska a k Marinsku, kde byla fronta 7. pluku. Bylo právě příměří, jež mělo vypršet za dva dny. Hnali jsme bolševiky dál k Bajkalu, kde se odehrály větší boje. Bolševici zde byli obklíčeni a rozprášeni a my pokračovali dál na Vrchní Udinsk. Odtud jsem pak byl poslán do Irkutska jako instruktor k nově sestavenému táboru pro Slováky. Dostal jsem se

do kanceláře, kde jsem měl mnoho práce, jež mne unavovala. Byl jsem tam od 6 hodin ráno do 2 hodin v noci.

Koncem října přišli z Berezovky čeští zajatci a větší počet Slováků chodil z Omska, Čity atd. Nechtěl jsem už déle zůstat v kanceláři a vzal jsem si kancelář 1. roty. Práce ze začátku bylo také mnoho, ale až jsem dal všechno do pořádku, bylo to lepší. Mohl už jsem chodit i na procházky do města.

Ve svátky udělala rota vánoční stromek a měli jsme přilepšení na oběd. Večer jsem promluvil několik slov vzpomínkou na ty, kteří se teď nacházejí na předních strážích na pozicích, a pak jsem si zazpívali naše písně.

Leden 1919 *Velká zima, -35°C. Město Novonikolajevsk bylo za řekou, chodili jsme tam po ledě, most nebyl. Někdy jsem zašel do Gorolského divadla. Jinak jsem měl práce dost.*

2. 2. 1919 *Byl jsem převeden do kanceláře štábu co plukovní písař. Práce bylo hodně a já jsem ji dělal s chutí. Naše části byly rozloženy od Omska po Irkutsk. Všichni už jsme byli unaveni a toužili jsme po domově. Agitovalo se, aby se již více nebojovalo, abychom se vydali k Vladivostoku. Naši delegáti uspořádali sjezd a radili se o odjezdu. I když to neměli úředně povoleno.*

Obrněnec 7. pluku v Krasnojarsku

Situace na Sibiři byla kritická. V okolí Krasnojarska byly soustředěny bandy bolševiků, kteří znepokojovali trať a dělali přípravy na vyšinití vlaků atp. Také se stávalo, že banda se přiblížila až k vlaku a střelila do těplušek.

U 3. pluku se rozvědka zřekla hlídání, nechali tam pouze několik dobrovolců, kteří hlídali a oni odjeli pryč. Od 1. pluku jim část jela naproti, odzbrojili je a odvedli do Irkutsku do vězení. Aby se zamezilo bandám v poškození trati, připravil se plán k aktivnímu vystoupení proti nim. Zúčastnili se ho jen dobrovolníci. Boje byly tuhé, byly značné ztráty, ale štěstí nám přálo. Obklíčili jsme bolševiky a rozprášili. Pak byl klid. Agitace ale dostoupila vrcholu. Nejvíce u 4. pluku, kde se jednotlivé roty sebraly, šly do Irkutsku, obsadily redakci a též vystoupily proti Bohdanu Pavlů. Obchodníci v Irkutsku zavírali obchody a domnívali se, že je mezi námi bolševický převrat. Bylo těžké to posoudit, neboť naše vojsko se na vyšších místech dovolávalo informací o odjezdu domů, nebo aspoň na východ. Bylo jim to stále slibováno, ale nic se nedělo. Takže nastal rozklad.

Většina našich byla proti Pavlů a Medkovi a jiným podobným, pro jejich špatné vedení politiky. Od jednotlivých částí byly do Irkutsku vyslány delegace, které se sešly u 1. pluku, ale byly arestovány.

Od jiného pluku se sebrali a šli s kulometem na 1. pluk arestované delegáty osvobodit. Byli propuštěni bez zdráhání. Delegáti se scházeli v Glozgově – ve slovenském táboře. Nastalo usmířování mezi vrchním vedením a vojskem.

4. pluk opustil redakci po ultimátu 1. pluku, ale ještě panovaly nepokoje. Ze slovenského tábora též utekla 1. rota i s kulometem na dráhu na pomoc 4. pluku, který přešel k Bohdanu Pavlů. Pak byli delegáti internováni ve slovenském táboře, načež přijel do Irkutsku generál Janin a spor urovnal. Bylo ujednáno, že se o tom bude informovat naše vláda a delegáti budou pod dozorem tak dlouho, než přijede z vlasti delegace Krejčího, která rozhodne. 1. pluk vydal provolání ke starodružiníkům a ke všem dobrým vojínům, ve kterém vyzýval k pořádku a potlačování agitace. Situace se pomalu lepšila.

Komise určená k vyřízení dopravy do vlasti jednala, takže to vypadalo, že vystoupení pomohlo. Mluvilo se jen o odjezdu.

Slovenský tábor se v červnu likvidoval a koncem měsíce byli vojáci rozesíláni na jiná místa. Dva ešelonu byly odeslány do Krasnojarska pod pravomoc velitele 12. pluku. Štáb s 3. ešelonem měl odjet až po 1. červenci 1919.

Náš ešelon také odjel do Krasnojarska. 4. pluk a ještě několik vojáků z jiných pluků nás zdržovali, ať nejedeme a zůstaneme. Nejvíce to dělali vojáci od 4. pluku, co byli odzbrojeni. Křičeli, že odjíždíme a chceme ještě bojovat.

V Krasnojarsku už byl klid, tam už se o tom ani nemluvilo.

26. 7. 1919 *Byl jsem převeden do štábu, kde jsem měl hodně práce. Zastával jsem funkci pomocníka náčelníka organizačního oddělení.*

1. 8. 1919 *Šel jsem na komisi, kdy jsem byl uznán dočasně neschopný vojenské služby a určen k evakuaci do vlasti. Zůstal jsem však na svém místě dále. Situace stále napjatá. Bandy Kravčenko a Štětinkina se organizovaly v tajze. Napadali stanice a rozebírali trať. Nastal u nás opět nepokoj a každý se těšil na příjezd delegace. Přípravovala se slavnost, kterou měla pořádat 3. divize.*

23. 8. 1919 *Děšť, zamračeno. Závody ve skoku, vrh dutou koulí atd. Šel jsem do kanceláře a pak na cvičiště, kde cvičili jak krasnojarský Sokol, tak i naši od celé divize. Měli zkoušku na slavnost. Mě zajímala ruská omladina, malí hoši s tyčemi a pak sokolky s obručky.*

24. 8. 1919 *V noci silný děšť. Zdálo se, že slavnost nebude. Odpoledne v jednu hodinu měl vyjít slavnostní průvod městem na cvičiště. Cvičení mělo začít ve tři hodiny. Čekal jsem na průvod, mraky se honily a jak se blížil průvod ke cvičišti, začal vát silný vítr a spustil se mohutný děšť. V devět hodin večer bylo v městském sadě tzv. „bolšoje guljanie“. Šel jsem také. Národa plno, nebylo možno ani chodit. V kině nám pouštěli předávání praporu 21. pluku*

ve Francii v přítomnosti prezidenta Masaryka. V tom okamžiku všechno začalo tleskat a bylo vidět u všech velkou radost. Byla tam také střelnice, fotografování, loutkové divadlo, hudba aj. Slavnost byla skončena s ohromným úspěchem až na děšť, který to zkazil. V jednu hodinu v noci jsem šel domů.

25. 8. 1919 Nalezen jeden dobrovolc v Káči těžce raněn. Tři neznámí Rusové jej přepadli, pobodali, vzali mu revolver a utekli.

30. 8. 1919 Dostal jsem první dopis od bratra z Mariánských Hor. Měl jsem radost ze zpráv z domova po tak dlouhé době. Nástup bolševiků na Ural. Zahnali Kolčaka, musel couvnout až k Omsku. Mladí Rusové utíkali k bolševikům. Z Krasnojarska měl odjet na frontu 31. pluk. V noci se vzbouřili a nechtěli odjet. K nim se připojilo několik zajatců, Maďarů, obsadili vojenský gorodek a chtěli nastupovat na Krasnojarsk a udělat převrat. Kozáci nastupovali proti nim, ráno je zahnali za vojenský gorodek a pak je dál pronásledovali, pochytili a asi 500 postříleli, ostatní pozavírali. Zastřelili asi 20 Maďarů. Maďaři vydávali své bolševické noviny a štváli proti nám, což se jim nevyplatilo. Mezi zastřelenými byl nějaký Škof, který se v Irkutsku přihlásil ve slovenském táboře do vojska jako Slovák a pak si dopisoval do lágru v Krasnojarsku, kde sděloval Maďarům, co se u nás děje. Byl vyhnán a odeslán do lágru v Krasnojarsku.

28. 10. 1919 Na svou žádost jsem byl převeden do domu rekonvalescentů. Byla to vila jednoho bohatého Rusa. Velitelem byl poručík Mach, který byl dříve ve štábu divize. Chodil jsem do kanceláře pomáhat a dělat pořádek. Ale byl tam tak velký nepořádek, že to nestačilo. Jinak jsme četli a chodili na procházku. Zařídili jsme si i školu: tělocvik, ruština, angličtina, počty, pravopis, účetnictví, zpěv.

21. 11. 1919 Nemocen. Zůstal jsem ležet. Horečka, bolesti v krku a na prsou. Kašel.

22. 11. 1919 *Horečka. Felčar si nevěděl rady. Zavolal majora Suchánka. Chtěl mě poslat do nemocnice. Bránil jsem se, že se to lepší. Dali mě do jiné místnosti, kde ležel také jeden po nemoci. Z nové místnosti jsem asi po pěti minutách utekl zpět. Viděl jsem, že by to bylo horší. Nic jsem nejedl, byl jsem slabý. Odpoledne přišel dr. Šrámek z Ostravy, podíval se na mne a řekl felčarovi, že jestli horečka stoupne, musím ihned do nemocnice.*

25. 11. 1919 *Zdráv. Horečka povolila. Začal jsem jíst. Chodit jsem ještě nemohl. Bratr Bildr mi daroval jednu láhev červeného vína, které chutnalo znamenitě.*

26. 11. 1919 *Už jsem vstal a trochu chodil po místnosti. Začalo mi chutnat jídlo. Horečka mi již klesla. Poslal jsem si pro butylku mléka za 15 rublů a udělal jsem si bílou kávu. Bolesti a kašel ještě nepřešly.*

27. 11. 1919 *Kolčakova armáda začala ustupovat a opustila Omsk. Naše vojsko se také stěhovalo. Připravovala se evakuace.*

Prameny a literatura:

- SOkA Frýdek-Místek – fond Český svaz bojovníků za svobodu.
OV Frýdek-Místek
Gregorovič, M.: První československý odboj (Československé legie 1914-1920). Praha 1992
Sak, R. Anabáze (Drama československých legionářů v Rusku). Jinočany 1996
Savický, I.: Osudová setkání (Češi v Rusku a Rusové v Čechách 1914-1938). Praha 1999

LISTINY MĚSTA FRÝDKU

Olga Mateášová

Představením listin vztahujících se k městu Frýdku bych ráda navázala na minulé číslo sborníku, ve kterém byly uvedeny místecké listiny.

Pohnuté osudy městského archivu popisuje kronikář Karel Kalus ve frýdecké kronice. Poté, co se v roce 1922 ujal funkce kronikáře, našel městské písemnosti, listiny a knihy ležet na hromadách na půdě magistrátní budovy. Ve svém volném čase je začal čistit a třídít, důležitější materiál odnášel do knihovny, kde ho ukládal do volných skříní, vše ostatní ponechal uložené v bednách na půdě. Jeho snaha přišla na zmar, když byly utříděné písemnosti vysypány z beden a tyto byly použity při obecních volbách v 1923 na odkládání zbylých kandidátek.

Vybrané listiny a knihy byly pak předány do městského muzea a pravděpodobně v roce 1956 byly delimitovány do okresního archivu.

Do dnešní doby se nám ve fondu Archiv města Frýdek dochovalo 12 pergamenových listin (nejstarší z roku 1519) a jedna pergamenová kniha z roku 1747. Díky této knize nám zůstala zachována, alespoň v opise, i další privilegia, která si měšťané nechali potvrdit Marií Terezií. Nejstarší takto dochovaná listina je z roku 1423 a celkem obsahuje tato konfirmace 23 opisů listin. A pro lepší ochranu si nechali na knihu zhotovit kovový obal.

I dnes se věnujeme ochraně těchto písemných památek. Postupně absolvují konzervační a restaurační proceduru. Pro výstavu listin byly pořizeny kopie listin inv. č. 1, 2, 2a, 6, 4, které mohou, stejně jako jejich digitální forma, sloužit k badatelským účelům.

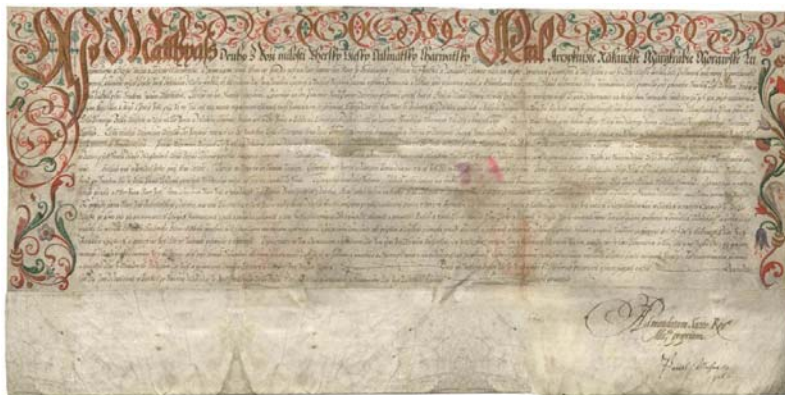
- *inv.č. 1 – 1519, červen 11., Budín*

Král Ludvík uděluje městu Frýdku právo vybírat mýto a sice z každého naloženého vozu 4 haléře.

originál pergamen, 33,5 x 18 – 7,2 cm, česky, přivěšena pečeť krále Ludvíka

- *inv.č. 2 – 1611, září 23., Vratislav*

Král Matyáš II. potvrzuje na žádost Jana st. Bruntálského z Vrbna městu Frýdku dosavadní privilegia, zejména čtyři výroční trhy ve svátek Tří králů, Jana Křtitele, sv. Václava a sv. Kateřiny.

originál pergamen, 63 x 31,5 – 8,7 cm, česky, přivěšena pečeť krále Matyáše

- *inv. č. 2a – 1613, září 29, Frýdek*

Jan st. Bruntálský z Vrbna, na Frýdku a Neuhubli, prodává se souhlasem Martina Andreadese Glivického, faráře frýdeckého, zahradu řečenou Kněžskou ve Frýdku Jiříkovi Ježovi z Frýdku.

originál pergamen, 54 x 23 – 4,5 cm, česky, pečeť chybí

- *inv.č. 3 – 1631, únor 6., Frýdek*

Dorota Turská, obyvatelka města Frýdku, zakládá nadaci 200 zlatých při farním kostele.

originál pergamen, 46,5 x 29 – 5 cm, česky, přivěšena pečeť města Frýdku

- *inv.č. 4 – 1636, březen 4., Frýdek*

Jiří z Oppersdorfu potvrzuje u příležitosti svého nástupu všechna městská privilegia, práva a zvyklosti, zejména slibuje, že nebude kupovat ve městě Frýdku domy, nebude tam usazovat zemany a vdovy a sirotky nebude k ničemu nutit.

originál pergamen, 39,2 x 24,3 – 4,2 cm, česky, přivěšena pečeť Jiřího z Oppersdorfu a čtyř svědků

- *inv.č. 5 – 1641, listopad 29., Vídeň*

Ferdinand III. potvrzuje narovnání mezi Jiřím z Oppersdorfu a městem Frýdkem ve sporu:

- a) prodeji piva
- b) měření sladu
- c) vybírání cla
- d) ochraně vdov a sirotků
- e) přijímání a propouštění měšťanů z obecního svazku
- f) ubytování vojska a kontribucích

originál pergamen, 77x 56 – 11,5 cm, česky, přivěšena pečeť Ferdinanda III.

- *inv.č. 6 – 1650, červenec 2., Frýdek*

Jiří z Oppersdorfu potvrzuje Samueli Wolfovi z Frýdku právo postavit na předměstí dům osvobozený od všech daní.

originál pergamen, 61 x 22,5 – 4,3 cm, česky, pečeť schází

- *inv.č. 7 – 1657, leden 2., Vídeň*

Ferdinand III. uděluje městu Frýdku nový trh na pondělí po sv. Jakubu s dvoudenním předtrhem k prodeji dobytka a vlny.

originál pergamen, 61,5 x 32,5 – 7 cm, německy, přivěšena pečeť Ferdinanda III.

- *inv.č. 8 – 1676, leden 3., Frýdek*

Kateřina Balmová, roz. Očková, měšťanka z Frýdku, zakládá nadaci 300 tolarů slezských při farním kostele.

originál pergamen, 62 x 35,5 – 5 cm, česky, přivěšena pečeť města Frýdku

- *inv.č. 9 – 1747, březen 13., Vídeň*

Marie Terezie potvrzuje městu Frýdku 23 listin z let 1423 – 1686. Listiny jsou v konfirmaci doslova opsány, české listiny jsou přeloženy do němčiny.

- 1) 1423, březen 3., Těšín
Kníže Bolek se vzdává ve prospěch města Frýdku práva odúmrti, uděluje Frýdku trestní pravomoc, právo soudit venkovany zadlužené u frýdeckých měšťanů, právo mílové.
- 2) 1463, srpen 6., Praha
Král Jiří povoluje městu Frýdku dva výroční trhy, jeden v neděli před svátkem sv. Jana Křtitele, druhý na svátek sv. Kateřiny
- 3) 1490, červen 26., Těšín
Kazimír, kníže těšínský, potvrzuje, že Václav Hřivnáč z Heroltic prodal vesnici Žermanice pánu Janu Trnkovi z Ratiboře a na Frýdku za 200 uherských zlatých. Současně potvrzuje, že Jan Trnka předal zmíněnou vesnici v dědičné držení frýdeckým měšťanům, kteří z ní mají platit frýdeckému faráři každoročně 16 zl.
- 4) 1519, červen 11., Budín
viz originál listina inv. č. 1
- 5) 1523, květen 27., Těšín
Kazimír, kníže těšínský, potvrzuje, že Melichar Rusucký prodal svou rentu 4 ½ zl., kterou měl v obci Těrlicko, purkmistru a radě města Frýdku za 60 zl.
- 6) 1524, červenec 19., Fryštát
Kazimír, kníže těšínský, potvrzuje, že prodal frýdeckému faráři Mikulášovi i všem příštím farářům ve Frýdku 5 zl. a 2 ½ groše roční renty ze vsi Múdrého Lhota (Vyšní Lhoty) spolu se všemi užitky a měřicí žita, ječmene a ovsu za 150 zl.

- 7) 1550, duben 17., Těšín
Kníže Václav potvrzuje městu Frýdku vlastnictví vesnice Žermanice. Současně potvrzuje i všechna práva města Frýdku, zejména privilegium Bolkovo, právo trhu na obilí a sůl a právo mílové.
- 8) 1552, září 28., Těšín
Kníže Václav dává svému úředníku Linhartu Tatickovi rybníček položený nedaleko městské brány.
- 9) 1565, červen 11., Těšín
Kníže Václav potvrzuje frýdeckým měšťanům jejich pivovar pod zámekem.
- 10) 1604, srpen 6., Frýdek
Anna Vyškotová z Vodník a Václav st. Bruntálský z Vrbna slibují, že zachovají město Frýdek při všech jeho privilegiích, právech a zvyklostech a současně se zavazují, že nebudou kupovat ve městě domy, nebudou nic požadovat od vdov a sirotků a že zaplatí dluhy po zemřelém pánu.
- 11) 1606, červenec 8., Frýdek
Hynek st. a Václav st. Bruntálští z Vrbna jako poručníci paní Anny Vyškové z Vodník slibují, že zachovají město Frýdek při všech právech a výsadách a zavazují se, že nebudou ve městě kupovat domy, usazovat tam šlechtice, že nebudou nic požadovat od vdov a sirotků a že zaplatí dluhy po zemřelém pánu.
- 12) 1606, listopad 13., Frýdek
Václav st. a Jan ml. Bruntálský z Vrbna slibují, že zachovají město Frýdek při všech právech a výsadách a zavazují se, že nebudou ve městě kupovat domy, usazovat tam šlechtice, že nebudou nic požadovat od vdov a sirotků a že zaplatí dluhy po zemřelém pánu.
- 13) Táž listina jako č. 12,
vydaná a ověřená ve Vídni 12. 7. 1632 v české dvorské kanceláři.

- 14) 1611, září 23., Vratislav
viz originál listina inv. č. 2
- 15) 1629, březen 25., Vídeň
Ferdinand II. potvrzuje privilegium Matyáše II. i ostatní privilegia.
- 16) 1632, červenec 10., Vídeň
Ferdinand II. uděluje měšťanům patent, aby nebyli obtěžováni pro cizí dluhy.
- 17) 1633, září 3., Vídeň
Ferdinand II. rozšiřuje právo města Frýdku na vybírání mýta a nadále osvobozuje od mýta měšťany místecké, kteří hradí městu Frýdku třetinu výdajů na opravu cest.
- 18) 1633, prosinec 12., Paskov
Václav Bruntálský z Vrbna potvrzuje měšťanům, že odebráním ryb z jeho nádrží v Paskově, jim nemá vzejít žádná škoda.
- 19) 1636, březen 4., Frýdek
viz originál listina inv. č. 4
- 20) 1641, listopad 29., Vídeň
viz originál listina inv. č. 5
- 21) 1650, únor 17., Horní Hlohov
Jiří z Oppersdorfu nařizuje, aby každý, kdo nemá ve Frýdku zakoupený dům, platil z dovezeného zboží clo.
- 22) 1657, leden 2., Vídeň
viz originál listina inv. č. 7
- 23) 1686, červenc 4., Vídeň
Císař Leopold potvrzuje smlouvu uzavřenou mezi Františkem Eusebiem hrabětem z Oppersdorfu a frýdeckými měšťany 18. 5. 1665. Smlouva obsahuje 37 bodů, které se týkají bílení plátna, zámeckého postřihovačského lisu, čištění zámku a zámecké zahrady, nákupu stavebních materiálů, deputátu pro hraběte a písaře, provozování honitby atd.

listiny jsou svázaný v pergamenovou knihu 30 x 36 cm, 85 listů, německy, přivěšena pečeť Marie Terezie

- *inv.č. 10 – 1783, březen 27., Vídeň*

Josef II. potvrzuje městu Frýdku všechna privilegia, zejména konfirmaci Marie Terezie, pokud neodporují současné i budoucí zemské ústavě a císařským nařízením, zvláště pokud se týkají práva mílového a dědičného, mýta, tolerance a poplatků za propuštění z poddanství a s podmínkou, že žádný výroční nebo jiný trh se nebude konat v neděli nebo v zasvěcené svátky.

originál pergamen, německy, 69,5 x 43,5 – 12,5 cm, přivěšena pečeť Josefa II.

- *inv.č. 11 – 1784, leden 8., Vídeň*

Josef II. povoluje městu Frýdku šestý výroční trh na pondělí před svátkem sv. Josefa.

originál pergamen, 71 x 44,6 – 11,6 cm, německy, přivěšena pečeť Josefa II.

- *inv.č. 12 – 1794, prosinec 13., Vídeň*

František II. povoluje městu Frýdku druhý týdenní trh na pátek s podmínkou, že případně-li pátek na zasvěcený svátek, bude se trh konat v předcházející den.

originál pergamen, 71 x 47,5 – 8 cm, německy, přivěšena pečeť Františka II.

ZPRÁVY A DROBNOSTI

• *Z nové literatury o regionu*

Pohlednice z Palkovic, sestavil Jaromír Šupina, vydaly Turistické oddíly mládeže Žlutý kvítek a Modré šípy v Palkovicích v roce 1999, 222 str.

V našem okrese se poslední dobou stalo dobrým zvykem vydávat historicko – vlastivědné publikace o jednotlivých obcích. Z těch posledních jmenujme alespoň Paskov, Metylovice či Ostravici. Státní okresní archiv s radostí sleduje vlnu zvýšeného zájmu o minulost regionu, který se projevuje i zvýšením zájmu o studium v jeho badatelně. Jedním z nejpilnějších badatelů byl v posledním roce i palkovický badatel Jaromír Šupina, který sestavil novou publikaci nazvanou Pohlednice z Palkovic, jež vyšla na sklonku roku 1999.

Tato na první pohled vkusně a sympaticky vypadající publikace je už v pořadí druhá, která během posledních deseti letch o Palkovicích vyšla. Tu první vydal v roce 1990 Místní národní výbor a zpracoval ji kolektiv autorů pod vedením kronikáře Jaroslava Jalůvky. Po obsahové stránce se obě publikace příliš neliší, obě ostatně vycházely většinou ze stejných pramenů (obecních kronik, kronik spolků, zápisků a vyprávění pamětníků apod.). Tak jako starší publikace i nová přináší pohled na život v obci v minulosti i dnes. Přesto rozdíl mezi oběma knihami existuje. Zatímco první kniha se držela rutinního a osvědčeného postupu, kdy se nejdříve vylíčily dějiny obce od počátku do současnosti a pak se jednotlivé kapitoly věnovaly různým oblastem jejího života (spolky, tělovýchova, kultura ap.), nová publikace na tento typ výkladu v podstatě rezignuje. Autor zvolil jiný přístup. V úvodu svůj cíl charakterizuje takto: „...úmyslem bylo ukázat život v obci tak, jak je dochován a popsán v obecních kronikách Palkovic a Myslíku, nebo jak ho vyprávějí nejstarší pamětníci obce. Hlavním cílem však bylo seznámit občany s množstvím autentických pohlednic, na kterých se naše vesnice objevuje.“

A kolem starých pohlednic a fotografií se tu skutečně všechno točí. Kniha je, jak ostatně výstižně praví její název, skutečnou pohlednicí z Palkovic. Pohlednicí se spoustou malých okének. Výklad se tak rozpadává do dlouhé řady víceméně volně řazených kratších kapitol, z nichž se čtenář dovídá mnohé zajímavosti o obyvatelstvu Palkovic, lidových zvycích, školství v minulosti i dnes, o církevních poměrech, spolkovém životě, kultuře, či místním nářečí. Seznámíme se i s významnými rodáky, místními pověrami a pověstmi, dozvíme se, jak obec prožila obě světové války a spoustu dalších zajímavostí. Vše je bohatě dokumentováno velkým množstvím černobílých pohlednic a fotografií, z nichž některé jsou dnes již skutečně unikátní, a barevnou fotografickou přílohou na konci knihy.

Nechci se tu pouštět do žádných hlubokých rozborů obsahu, jen opravdu dokonale obeznámený čtenář může posoudit, zda opravdu všechny letopočty a číselné údaje, jimiž je kniha skutečně nabitá, zcela souhlasí, nechci ani kritizovat případnou stylistickou chybu či překlep. To nechť posoudí čtenáři, které si tato kniha určitě najde. A nechci ani příliš komentovat autorovo nešetrné „otřetí se“ o okresní archiv, které bude spíše stylistickým nedopatřením.

Chtěl bych pouze vyjádřit názor, že originální přístup při zpracování Pohlednice z Palkovic se ukázal jako čtenářsky vděčný a nová kniha by neměla uniknout pozornosti zájemců o historii nejen Palkovic, ale i celého regionu. Zvláště pro ty druhé je totiž zároveň pobídkou k podobné práci o dalších obcích našeho okresu.

Ve Státním okresním archivu je materiálu dostatek.

Tomáš Adamec

Českoslovenští legionáři z okresu Frýdek-Místek 1914-1920.
Sestavil Tomáš Adamec. Vydal SOkA ve Frýdku-Místku.
Frýdek-Místek 2000, 94 s.

Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku vydal v roce 2000 publikaci Českoslovenští legionáři z okresu Frýdek-Místek 1914-1920. Podnět ke zpracování tohoto tématu vyšel

z Československé obce legionářské v Praze. Její člen gen. Ing. Rudolf Krzák se obrátil na Okresní úřad ve Frýdku-Místku s žádostí o zpracování historie legionářů v našem regionu. Vzniklá práce by se tak stala jednou z řady okresních publikací mapujících tuto problematiku.

Tohoto záslužného úkolu se ujal pracovník Státního okresního archivu Mgr. Tomáš Adamec. Jeho práce byla ztížena tím, že se v archivu nenacházely žádné potřebné doklady, proto bylo nutné obrátit se prostřednictvím městských a obecních úřadů na občany se žádostí o pomoc při získávání zajímavého dokumentačního materiálu (např. fotografií, vzpomínek).

Samotná kniha se skládá z několika oddílů: Úvod nám napoví, co to vlastně byly legie, kde a proč vznikly. V další části se můžeme začít do příběhů některých legionářů umocněných dobovými fotografiemi a citáty z osobních deníků. Následuje část nabitá fotografiemi z pozůstalostí našich bojovníků. A v závěru knihy je možno prostudovat pečlivě sestavený abecední seznam legionářů podle obcí a také podle zastoupení v jednotlivých legiích. Nechybí ani tabulka s jejich počty v jednotlivých městech a obcích našeho okresu.

Výše již byly zmíněny některé těžkosti, které bylo nutno překonat při sestavování této práce. Nejhorší však jistě bylo překonat čas, který od té doby uplynul a zahalil spoustu zajímavých faktů. Zdá se že náš autor vyšel z této bitvy úspěšně a dobyl z minulosti maximum. Tato kniha zdařilá navíc i po grafické stránce jistě potěší všechny zájemce o tento úsek našich dějin.

Kateřina Lepíková

Výstava listin v SOKA Frýdek-Místek

Po celý rok 2000 byla v prostorách Státního okresního archivu ve Frýdku – Místku nainstalovaná výstava s názvem „Staré listiny promluvily aneb Co je psáno, to je dáno“, jejímž cílem bylo ukázat listiny, většinou ukryté v trezorech či nedostupných místnostech, široké veřejnosti.

Listiny jsou cenným historickým pramenem a i v době svého vzniku patřily k důležitým dokumentům. Vlastníkům listin (jednotlivcům, městům, cechům) byla jejich prostřednictvím stvrzována určitá práva a výhody - držení svobodné půdy, osvobození od různých dávek, povolení trhu, právo vařit pivo, povolení vybírání mýtného, cechovní privilegia apod. Proto byly tyto písemnosti opatrovány a při jejich zničení nebo při nástupu nového panovníka opětovně předkládány k jejich potvrzení.

Pro výstavu byly z archivních fondů vybrány listiny zajímavé svým stářím, obsahem či vypracováním a pomocí moderní počítačové techniky byly zhotoveny jejich kopie. Během prohlídky

a doplňujícího výkladu získali návštěvníci informace o tom, co to je listina, jak vznikala (výroba pergamenu, inkoustu, jak byla psána, zdobena) a jaký význam měla pro naše předky, pro rozvoj měst a řemesel.

Jednotlivé listiny byly opatřeny datací a krátkým registrem a v některých případech jsme použili i krátký opis textu (popis vlastního právního činu). Naši nejstarší listinu z roku 1438, kterou Jan Čapek ze Sán, pán na Hukvaldech, stvrzuje Niklovi Jarčovičovi svobodný lán pole, možnost volného lovu zvěře a volné využívání dřeva v lesích, jsme předložili v celém opisu a bohužel pouze jako fotokopii.

Olga Mateášová

POZVÁNKA NA NOVOU VÝSTAVU

*Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku
Vás srdečně zve na výstavu*

Zapomenutý Frýdek a Místek
*(Frýdek a Místek na starých fotografiích
a v dobovém tisku)*

*Výstava bude zahájena 22. ledna 2001
a potrvá do konce roku.*

Návštěvní doba: Po, St: 8:00 – 17:00, Út, Čt: 8:00 – 15:00

Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku 2
K tisku připravili: Mgr. Tomáš Adamec, Mgr. Kateřina Lepíková,
Mgr. Radomír Michna, Bc. Olga Mateášová
Vydal Státní okresní archiv ve Frýdku-Místku
Počet stran: 92 Náklad: 200 ks
Vytiskl ŠOT Frýdek-Místek